

Masteroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Ådne Nyberg

En siciliansk nasjon i middelalderen?

Sicilia 1105–1302

Masteroppgave i historie – femårig lektorutdanning

Veileder: Erik Opsahl

Trondheim, mai 2016

Ådne Nyberg

En siciliansk nasjon i middelalderen?

Sicilia 1105–1302

Masteroppgave i historie – femårig lektorutdanning

Veileder: Erik Opsahl

Trondheim, mai 2016

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Det humanistiske fakultet

Institutt for historiske studier

Forord

Dette prosjektet har vært både lærerikt og stressende. Det skal bli godt og litt rart å bli ferdig med en omfattende oppgave. Jeg føler meg heldig som har fått jobbe med en tematikk jeg har valgt selv, noe jeg ikke hadde forventet da jeg startet på dette utdanningsløpet. Jeg ser fram til å lese mer om middelalderens Sicilia, nå for fornøyelsens skyld, og helst besøke øya i nærmeste framtid.

Jeg vil takke min veileder Erik Opsahl for å gi meg muligheten til å jobbe med denne spennende tematikken og for å ha gitt meg grundige tilbakemeldinger, som jeg håper vil være viktige for mitt arbeid som lærer. Jeg må takke Sindre Bårtvedt som til tross for å ha et annet syn på tematikken, ga en nyttig korrekturlesning av oppgaven. Jeg vil takke mine romkamerater Einar og Ali for interessante innspill og støtte. Jeg må også takke mine venner og bekjente fra kull 2012 lektor historie for fem hyggelige år.

Ådne Nyberg

Trondheim 14.05.17.

Innhold

Forord.....	i
1. Innledning	1
1.1 Tema.....	1
1.2 Problemstilling, avgrensning og struktur	3
1.3 Forskningsstatus og litteraturutfordringer	4
1.4 Profesjonsrelevans	5
2. Nasjon og nasjonalitet i eldre tid	7
2.1 Innledning.....	7
2.2 Nasjonalismedebatten.....	7
2.3 Nasjonen	9
2.3.1 Navngitt felleskap	10
2.3.2 Felles myter og minner	10
2.3.3 Felles offentlig kultur.....	11
2.3.4 Felles lover og sedvaner	11
2.3.5 Historisk territorium	12
2.3.6 Nasjonen som resultat av en prosess.....	12
2.4 Metode.....	13
2.4.1 Nasjonalisme som et kulturelt fenomen.....	17
2.5 Avslutning	17
3. En siciliansk nasjon?.....	19
3.1 Innledning.....	19
3.2 Historisk bakgrunn – etniske grupper på Sicilia.....	19
3.3 Nasjon.....	22
3.3.1 Et navngitt felleskap	22
3.3.2 Felles myter og minner	24
3.3.3 En felles offentlig kultur	26
3.3.4 Felles lover og sedvaner	28
3.3.5 Toleranse og rettigheter på Sicilia	30
3.3.6 Historisk territorium	31

3.4 Den sicilianske vesper som et nasjonalt opprør?.....	32
3.5 Avslutning	35
4. Faktorer i nasjonsprosessen	37
4.1 Innledning.....	37
4.2 Kongedømmet	37
4.2.1 Forvaltningen	37
4.2.2 Kongemakt på Sicilia.....	39
4.2.3 Monarkene	41
4.2.4 Baronene.	43
4.2.5 Sicilias velstand.	44
4.2.6 Kongedømmet som fedreland.....	45
4.2.7 Konklusjon – et rikssamlende kongedømme.	46
4.3 Kulturell integrasjon.....	46
4.3.1 Normannerne – et identitetsskapende folk?.....	47
4.3.2 Integrasjon av kulturelle grupper	47
4.3.3 Palermo – et siciliansk rikssentrum	50
4.3.4 Krigføring og ytre press	51
4.4 Geografi.....	52
4.5 Avslutning	53
5. Konklusjon.....	55
Litteratur	59

1. Innledning

1.1 Tema

Sicilias geografiske plassering og velstand har gjort øya til gjenstand for tallrike erobringer. Grekere, punere, romere, vandaler og arabere er bare noen av de mange etniske gruppene som har satt sitt preg på øya. Sicilia i høymiddelalderen illustrer dette mangfoldet ved et kristent latinsk kongedømme hvor majoriteten av befolkningen enten var muslimer eller ortodokse kristne.

Under ledelse av Hautevillebrødene Robert Guiscard og Roger Bosso erobret normannere Sicilia mellom 1061 og 1091. Sicilia tilfalt Roger som organiserte det til et latinsk kristent grevskap. Sønnen Roger (II) arvet farens grevskap og strevde for å forene Sicilia med de normanniske områdene i det sørlige Italia. I 1130 opprettet han kongedømmet Sicilia med støtte av motpaven Kletus og de normanniske baronene. Mellom 1130 og 1154 bygde Roger opp en sterk kongemakt på Sicilia med Palermo som hovedsete. Rogers sønn Vilhelm I ble konge etter farens død i 1154. I likhet med faren møtte han sterk motstand fra sine normanniske baroner som allierte seg med pavedømmet og den tysk-romerske keiseren Fredrik Barbarossa. Til tross for den store overmakten bekjempet Vilhelm angriperne og flyttet rikets grense nordover. Sønnen Vilhelm II overtok etter farens død i 1166. Vilhelm var godt likt og regjerte i en stabil periode, men når han døde i 1189 etterlot han ingen arvinger. Konstanse datter av Roger II, var den eneste med et rettmessig krav på tronen, men hennes giftermål med den tysk-romerske keiseren Henrik VI gjorde henne uønsket blant sicilianerne.¹ Etter en kort tronstrid ble kongedømmet tildelt Tancred av Lecce som døde få år senere. Svekket av Vilhelm IIs kostbare krig mot Bysants og uten noen reell utfordrer, lå veien åpen for Henriks tilegnelse av kongedømmet.

Henrik VI ble kronet som konge i 1194. Han døde allerede i 1197 og etterlot et formynderskap for sønnen Fredrik (II), ledet av Konstanse og den senere pave Innocens III. Innocens formynderskap tappet riket for ressurser og la grobunn for en desentralisering av kongemakten. Fredrik IIs regjeringstid ble preget av hans tid som tysk-romersk keiser og konflikter med pavedømmet. Til tross for lengre fravær gjenopprettet han mye av kongedømmets styrke og rikdom. Etter Fredriks død forsøkte pavedømmet å fjerne Hohenstaufferne fra Sicilia. De fikk støtte av Karl av Anjou, som i 1266 bekjempet Fredriks illegitime sønn Manfred. Karls harde framferd på Sicilia bidro til at befolkningen på Sicilia

---

¹ Donald Matthew, *The Norman Kingdom of Sicily*, Cambridge, 1992: 285-286.

gjorde opprør mot ham i 1282, en hendelse kjent som den sicilianske vesper hvor sicilianerne massakrerte alle franskmenn på Sicilia. Opprøret utviklet seg til en tjuenårig krig mellom Huset Anjou og kongene av Aragon, som kjempet på sicilianernes side. Sicilianerne fikk erklært Peter III av Aragon som konge av Sicilia i 1282. Peter hadde et krav til tronen gjennom giftermålet med Konstanse som var datter av Manfred, den siste staufiske kongen av Sicilia. Når Peter III's sønn Jakob II nektet å fortsette krigen mot angevinene valgte sicilianerne broren Fredrik III som siciliansk konge. I 1302 inngikk Fredrik III en fredsavtale som førte til at Sicilia igjen ble et selvstendig kongedømme.

Når normannerne erobret Sicilia mellom 1061 og 1091 ble de herskere over ortodokse kristne, arabiske muslimer og arabisktalende jøder. Øyas greske befolkning stammet fra tiden som bysantinsk provins mellom det sjette og niende århundre, mens øya ble gradvis muslimsk etter 827. De normanniske erobrerne var svært fåtallige, noe som innebar at de var avhengige av samarbeid med de andre gruppene. Normannerne tok i stor grad i bruk den eksisterende forvaltningen og tilføyde vest-europeiske styremåter. Kongedømmet var svært sentralisert for sin tid og et av Europas rikeste. Det flerkulturelle Sicilia forsvant gradvis i løpet av høymiddelalderen for å bli erstattet av latinsk kristen kultur.

John Julius Norwich har antydnet at øyas utsatte posisjon kan ha bidratt til å hindre utviklingen av en egen nasjonal identitet på Sicilia.² Høymiddelalderen var et unntak i øyas historie hvor Sicilia var senter for et eget kongedømme, noe som til tross for de store kulturelle forskjellene kan ha styrket felleskapet hos sicilianerne. Susan Reynolds har brukt begrepet «regnal» for å beskrive hvordan kongedømmer i middelalderen bidro til felleskap blant innbyggere. Dette begrepet lar seg ikke enkelt oversette til norsk, men kan forstås som at det oppsto en «riksfølelse» innenfor kongedømmet.³ Det kan derfor argumenteres for at det sicilianske kongedømmet bidro til dannelsen av en nasjonal identitet på Sicilia i høymiddelalderen.

Den pågående forskningsdebatten rundt nasjoner, nasjonal identitet og nasjonalisme åpner for å undersøke eksistensen av eventuelle førmoderne nasjoner. Ved å forstå nasjonen som resultat av en kontinuerlig prosess, slik A.D. Smith gjør, kan man drøfte i hvilken grad en nasjonsdannelse fant sted på Sicilia i den aktuelle perioden. I denne oppgaven vil jeg benytte meg av A.D. Smiths definisjon av en nasjon, samt trekke inn andre relevante teorier og

---

² John Julius Norwich, *Sicily, A Short History from the Ancient Greeks to Cosa Nostra*, Great Britain, 2015: 1.

³ Erik Opsahl, *Danskhed*, Historisk Tidsskrift, bind 116, hefte 2, København, 2016: 476.

argumenter fra forskningsfeltet, for å undersøke om man kan tale om en siciliansk nasjon i perioden 1105 til 1302.

1.2 Problemstilling, avgrensning og struktur

Oppgavens problemstilling er om, og eventuelt i hvilken grad man kan tale om en siciliansk nasjon i perioden 1105 til 1302. Undersøkelsen er hovedsakelig basert på den engelskspråklige litteraturen om Sicilia i dette tidsrommet. Jeg vil ta utgangspunkt i nasjonalismedebatten og bruke teori om eksistensen av førmoderne nasjoner for å svare på problemstillingen. For å undersøke de historiske faktorene som kan ha drevet fram eller hindret nasjonsprosessen skal jeg bruke forskningslitteratur fra noen av de fremste forskerne innen eldre tid, som har forsøkt å beskrive hva som drev fram utviklingen av middelalderens nasjoner, deriblant Susan Reynolds og Adrian Hastings.

Oppgaven begrenser seg til Sicilia i perioden 1105-1302, fordi det åpner for å undersøke både det flerkulturelle Sicilia i første halvdel av perioden og det mer kulturelt ensrettende Sicilia på 1200-tallet. Jeg vil også trekke inn utviklingstrekk fra tiden før 1105, der det er relevant. Utgangspunktet er Roger IIs overtakelse av det sicilianske grevskapet i 1105 og fram til Henrik VI kroning i 1194. Denne perioden går ofte under navnet den «normanniske» perioden. I hvilken grad den kan kalles «normannisk» etter Roger I er problematisk, men henviser først og fremst til kongedømmets normanniske herskerdynasti.⁴ Mellom 1194 og 1266 var kongeriket styrt av huset Hohenstaufen og blir ofte omtalt som den «schwabiske» eller «staufiske» perioden. Fra 1266 og fram til 1282 er det vanlig å omtale som den angevinske perioden. Sluttpunktet er satt til 1302 da Sicilia ble selvstendig fra huset Anjou og deretter fra kongehuset i Aragon. Det kunne vært interessant å undersøke nasjonal identitet for seinmiddelalderens Sicilia, men det lar seg ikke gjennomføre i en begrenset (lektor) masteroppgave.

Oppgaven skal hovedsakelig undersøke forhold på øya Sicilia, men det vil være relevant å trekke inn kongedømmets besittelser i det sørlige Italia på grunn av de tette politiske og kulturelle forbindelsene mellom de to delene. Jeg utelater i tillegg opplysninger om kongedømmets besittelser i Tunisia, samt de på Malta, ettersom det tilføyer lite for å svare på problemstillingen. Opplysninger om Sicilias jøder er også utelatt. Selv om denne gruppen kan ha vært på mellom fem til ti prosent av befolkningen på Roger I tid, har jeg funnet lite informasjon om deres rolle i det sicilianske kongedømmet.

---

⁴ David Abulafia, *Frederick II a Medieval Emperor*, Oxford, 1988: 19.

Oppgaven er bygget opp slik at det teoretiske grunnlaget kommer først og deretter analysen. Kapittel 2 tar for seg nasjonsbegrepet og hvordan man kan omtale nasjoner i ulike historiske perioder. Kapittel 3 tar for seg de ulike delene av Smiths nasjonsdefinisjon og ser dem i lys av sicilianske forhold. Kapittel 4 forsøker å forklare hvilke historiske prosesser som kan ha drevet fram og eventuelt forhindret utviklingen av en siciliansk nasjon.

1.3 Forskningsstatus og litteraturutfordringer

I løpet av dette masterprosjektet har jeg registrert at det er skrevet lite om Sicilia som nasjon og om en eventuell siciliansk nasjonal identitet i middelalderen. Jeg har av tidsmessige og språklige årsaker ikke kunnet bruke relevant litteratur på tysk, fransk og italiensk, hvor det også er skrevet mye om middelalderens Sicilia.

I innledningen til Steven Runcimans *The Sicilian Vespers* skriver han at den sicilianske befolkningen gikk mot et nasjonalt felleskap(sentiment) mot slutten av 1100-tallet. Ved utbruddet av vesperopprøret mener han å spore en siciliansk nasjonal bevissthet, bygd på harme mot franskmenn.⁵ Reynolds mener fremmedfrykten i vesperopprøret var som følge av utenlandsk erobring og undertrykkelse, koblet med aksepterte ideer om folk, deres rettigheter og deres forhold til monarken. Hun påstår opprøret var som følge av utenlandsk innblanding og ikke folkelig separatisme. Opprørets suksess var imidlertid avhengig av innbyggernes støtte, noe som var mulig fordi sicilianerne over lengre tid hadde være styrt av et effektivt kongedømme. Dette var noe som i mindre grad stemte for de italienske områdene. Hun mener Sicilias befolkning hadde et sterkere felleskap til tross for mangelen av etnisk samhold, slik moderne nasjonalismeforskning antar.⁶

David Abulafia peker på at middelalderens Sicilia var langt fra noen nasjon. Han mener på den annen side at kongedømmets sentraliserte styringsmekanismer var en viktig byggestein i utviklingen av nasjonalstaten, til tross for manglende etnisk, språklig og kulturell enhet.⁷ Abulafias bruk av «nasjonalstat» kan være en misvisende tolkning av kongedømmet. Charles Tilly påpeker at svært få av eldre tids politiske enheter kan beskrives som nasjonalstater.⁸ Man kan i stedet bruke begrepet «enhetsstat» for å beskrive hvordan kongedømmet på Sicilia bandt ulike regioner og etniske grupper sammen i ett kongedømme.⁹ Det kan også sammenlignes

---

⁵Steven Runciman, *The Sicilian Vespers*, New York, (1958) 2016: 9-10, 15.

⁶Susan, Reynolds, *Kingdom and Communities in Western Europe 900-1300*, New York, 2002: 300-301.

⁷David Abulafia, *Frederick II a Medieval Emperor*, Oxford, 1988: 2.

⁸Charles Tilly, *Coercion, Capital, And European States, AD 990-1990*, 1990: 2-3.

⁹Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen, Erling Sandmo, *Norsk historie II 1537-1814*, Oslo 2003: 28-29.

med Reynolds perspektiv om at «riksfølelse» skapte felleskap blant innbyggerne i kongedømmene i middelalderen.

Britisk historieskriving om Sicilia i middelalderen har vært mest opptatt av å skrive om den normanniske perioden, heller enn den schwabiske og angevinske. Det kan mulig forklares ved at engelske historikere har fattet interesse for Sicilia gjennom den fellesnormanniske forbindelsen.¹⁰ Keiser Fredrik II har i gjengjeld vært gjenstand for mye oppmerksomhet, noe som delvis gir opphav til mer informasjon om sicilianske forhold på 1200-tallet. Det har vært mest utfordrende å finne litteratur som omhandler perioden 1266-1302. Da særlig informasjon om kulturelle vilkår hos de bredere lag av befolkningen.

En generell utfordring i å undersøke middelalderen, er å ha kjennskap til oppfatninger hos de bredere lag av befolkningen. Det vil være nyttig for å svare på oppgavens problemstilling. Mange har påpekt at kildenes taushet om flertallet utsagn om identitet gjør det vanskelig å få sagt noe om nasjonale oppfatninger i førmoderne tid. Eric Hobsbawm mener oppfatninger uttrykt av de skrivekyndige elitene ikke representerer oppfatningene til de tausedelene av befolkningen.¹¹ Kritikere av dette synet har uttrykt at også elitenes ideologi må være i samsvar med oppfatninger hos de bredere lag av befolkningen, hvis den skal ha noe gjennomslagskraft.¹² A.D. Smith peker på at selv om folkeflertallet i eldre samfunn ikke ga uttrykk for en nasjonal identitet, trenger ikke det å innebære at en slik identitet ikke fantes blant elitene.¹³

1.4 Profesjonsrelevans

Opgavens tematikk anser jeg som relevant for dagens skole i med at den omfatter spørsmål om mangfoldighet, toleranse og nasjonal identitet i et flerkulturelt samfunn. Europeisk middelalderhistorie har få lignende eksempler av flerreligiøse samfunn, der det spanske Andalusia mulig er det mest kjente. Tematikken belyser hvordan et flerkulturelt kongedømme kunne eksistere med om ikke moderne toleranse, i det minste i relativ harmoni. Sicilia kan da være et eksempel på at religionsmangfold ikke nødvendigvis innebar konflikt. Oppgavens tematikk kan knyttes til læreplan mål for religion, som innebærer å drøfte samarbeid og spenninger mellom religioner og livssyn og reflektere over det pluralistiske samfunnet som en

---

¹⁰Thomas Foerster og Stefan Burkhardt, *Norman Tradition and Transcultural Heritage, Exchange of Cultures in the 'Norman' Peripheries of Medieval Europe*, 2013: 11.

¹¹A.D. Smith, "When is a nation? *Geopolitics* 7:2, 2005: 10-11.

¹²Jon Elster gjengitt i Lars Hermanson, *Bärande bånd- Vänskap, kärlek och bröderskap i det medeltida Nordeuropa ca. 1000-1200*, Lund, 2009: 23.

¹³Smith, 2005: 29.

etisk og filosofisk utfordring. Selve masterprosjektet i seg selv kan knyttes til læreplanmål om å finne og vurdere historisk materiale, og bruke det i historiske framstillinger. Ettersom oppgaven ikke bruker primærkilder, men er historiografisk, kan den være et utgangspunkt for å undervise hvordan ulike fenomener og begreper kan forstås ulikt.¹⁴

---

¹⁴ Utdanningsdirektoratet, 2009.

2. Nasjon og nasjonalitet i eldre tid

2.1 Innledning

I dette kapittelet skal jeg se på om man kan snakke om nasjoner i middelalderen. Jeg skal redegjøre kort for den svært omfattende nasjonalismedebatten, som har vært et utgangspunkt for diskusjonen rundt «nasjoner» og «nasjonalisme». For å svare på om man kan snakke om en siciliansk nasjon i høymiddelalderen er det nødvendig å bruke en nasjonsdefinisjon som ikke begrenser fenomenet til den moderne perioden. Jeg har valgt å bruke A.D. Smith, som var en av de fremste nasjonalismeforskerne, og som utarbeidet sin egen definisjon av hva som klassifiserer en nasjon. Kapittelet skal også presentere hvilket grunnlag man har for å kunne snakke om nasjoner i middelalderen og hva som kan forklare utviklingen av en siciliansk nasjon i middelalderen.

2.2 Nasjonalismedebatten

Det har innen samfunnsforskningen vært en pågående debatt rundt opprinnelsen til nasjonalisme, nasjoner og nasjonal identitet. Disse har da vært omstridte begreper når de brukes om samfunn i eldre tid. Det kan grovt sett skisseres to posisjoner i synet på nasjonalisme og forbindelsen til «nasjoner» og «nasjonal identitet». Det dominerende synet har vært at nasjoner tilhører det moderne samfunnet, altså tiden etter den franske revolusjonen. Modernisering og industrialisering brøt ned eldre identiteter og la grunnlag for utviklingen av nye territorielle identiteter. Det nye felleskapet, nasjonen, var tuftet på at man skulle ha felles språk, kultur og verdsette nasjonens historie. Dette ble kalt nasjonalisme som var en politisk mobiliseringsideologi. Man har ment at denne ideologien ofte var som følge av elitenes behov for å vinne oppslutning i befolkningen for å gjennomføre ulike politiske mål. Et alternativ til denne tankemåten er at nasjoner har eksistert gjennom mesteparten av menneskenes historie og har spilt en sentral rolle i historien. En tredje måte å anse nasjoner er at nasjoner verken er evige eller eksklusivt moderne, men fenomener som har utviklet seg over tid, ut fra bestemte historiske forhold. Man forutsetter altså ikke at nasjoner har utviklet seg lineært i historien, slik modernismen kan gi inntrykk av.¹⁵

Synet om at nasjonal identitet er eksklusivt moderne går ofte under navnet den «modernistiske skolen». Ved å ta utgangspunkt i den franske revolusjonen kunne man fastslå at det aldri før hadde vært større oppslutning eller hengivenhet til et felles samfunnsprosjekt.

---

¹⁵ Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen, Erling Sandmo, Norsk Historie I, 750-1537, Oslo, 1999: 257-258.

Endringen ble forklart på grunnlag av de sentraliserende kreftene til den moderne staten og den borgerlige reaksjonen som fulgte. Ernst Gellner mente nasjonalismen var en nødvendig følge av det moderne skolesystemet, med bakgrunn i behovene til den nye industrien. Nasjonalisme og nasjonen var da en konsekvens av en litterær arbeidsstyrke, påvirket av kjennskap til den nye høykulturen og standardisering. Nasjonalisme som politisk ideologi ble da ansett som en forutsetning for nasjonen. Eric Hobsbawm argumenterte for at nasjoner var konstruert av eliter, som brukte nasjonalisme til å mobilisere befolkningen. Benedict Anderson la også vekt på nasjonen som en sosial konstruksjon. Han beskrev nasjonen som et forestilt felleskap, som i moderne tid fylte behov tidligere dekket av monarkiet og den offentlige religionen.¹⁶

Forskere innen eldre tid har kritisert modernismen for å utelate eksistensen av nasjonal identitet før den franske revolusjon. Adrian Hastings har argumentert for at nasjonal identitet er et langt eldre fenomen og kan ikke enkelt forklares med å bare være et resultat av elitenes konstruksjon, men noe som har utviklet seg gradvis over tid. Kritikerne har hevdet at kilden til nasjonal identitet var å finne i den folkelige kulturen, uten og dermed avskrive elitenes viktige rolle.¹⁷ Flere forskere innen eldre tid, deriblant Smith, mener at modernistene har fokusert for mye på teori og for lite på historien.¹⁸ De mener altså at modernistene mangler grunnlaget for å påvise at nasjonale identiteter ikke fantes før 1800-tallet. Slik Smith påpeker må nasjonen være et rent moderne fenomen hvis alle kriteriene for nasjonen er moderne, men dette er en sirkelslutning. Forskere innen eldre tid har da forsøkt å påvise at det finnes andre kriterier og strukturer som kunne danne felleskap som man kan kalle «nasjonal identitet» eller «nasjon».

Innen forskning på eldre tid har man drøftet hvorvidt man kan snakke om nasjonal identitet i middelalderen og hvilket innhold den hadde. Susan Reynolds mener at selv om en politisk enhet var ny, som med de tretten koloniene, eller eldre som med England, var ideen om en verden bestående av ulike nasjoner eller folk ikke ny. Det som hadde forandret seg var ikke ideen om nasjoner, men eksterne faktorer knyttet til moderniteten.¹⁹ Selv om ideene omkring nasjoner fantes, var det mindre politisk kommunikasjon mellom innbyggerne. Det tilsier dermed ikke at man kan avskrive fenomenet fra middelalderen. Hun har vektlagt at det ikke er viktig hvilke betegnelser fortidens mennesker brukte for å navngi slike felleskap, men hvilke meninger som kommer til uttrykk.²⁰ Smith påpeker at enkelte moderne intellektuelle trolig drev

---

¹⁶ A. D. Smith, *Nationalism. Theory, ideology, history*. Andre utgave, Cambridge, 2010: 50.

¹⁷ Smith, 2010: 105.

¹⁸ Ibid: 64

¹⁹ Susan Reynolds, *The idea of the nation as a political community*, i Scales Len, Zimmer Oliver. (Red.), *Power and the Nation in European History*, Cambridge, 2005: 62.

²⁰ Ibid: 56.

fram forestillinger uten basis i folket, men slike oppfatninger ville ikke resonert like godt i folket hvis de ikke bygde på oppfatninger som allerede var der.²¹

I boken *Vanished Kingdoms* uttrykker Norman Davies at politiske enheter som har sluttet å eksistere, ofte faller i skyggen av historieskriving om nåtidens nasjoner. Historikere arbeider oftest med land som fortsatt eksisterer og forsøker å finne «røttene» til dagens nasjoner, noe Davies mener er et galt utgangspunkt når man undersøker historien. Konsekvensen er at historikere har gitt økt betydning til landene som overlevde, framfor de som aldri fikk sjansen.²² Reynolds har i tillegg uttrykt at man bør være varsom med å tenke at forgjengerne til dagens nasjoner har hatt noe sterkere felleskap enn de som aldri utviklet seg til moderne nasjonalstater.²³

2.3 Nasjonen

Jeg har valgt å bruke Smiths definisjon av «nasjon» fordi han er trolig den forskeren som har forsøkt å fange fenomenet «nasjon» gjennom historiens mange ulike betingelser og faser. Han legger til grunn fem kriterier for en «nasjon» som er et navngitt felleskap, et historisk territorium, felles myter og minner, en felles offentlig kultur og felles lover og sedvaner. Hans definisjon søker etter det tidløse ved fenomenet, noe som tillater at man kan undersøke nasjoner gjennom ulike historiske perioder, hvor både ulikheter og egenarten i hvert tilfelle kommer fram. Det handler her om å historisere begrepet slik at man kan identifisere de stabile historiske prosessene, samtidig som det særegne ved hvert tilfelle kommer fram.²⁴ Det finnes altså mange definisjoner på en nasjon, men det eksisterer i liten grad noe konsensus i forskingsmiljøet. Det er derimot enighet rundt at en nasjon ikke er synonymt med en stat eller et etnisk felleskap.

Smith skiller mellom tre ulike grader av menneskelige felleskap. Den første kaller han for *etnisk kategori* og beskriver en befolkningsgruppe med et kollektivt navn, noen felles kulturelle trekk (gjerne språk) og en viss tilknytting til et territorium. En etnisk kategori kan navngis av utenforstående grupper, men mangler forståelse av seg selv som en gruppe. De mangler også fortellinger om eget opphav eller av annen art. Den neste kategorien er det han kaller *ethnie*, som vi her kan kalle et etnisk felleskap. Et etnisk felleskap kjennetegnes av å være et navngitt felleskap, med myter og minner om felles opphav, felles kultur, en kobling til et felles hjemland

---

²¹ Smith, 2010: 126-127.

²² Norman Davies, *Vanished Kingdoms, The History of Half-Forgotten Europe*, London, 2011: 4-5.

²³ Reynolds, 2005: 59.

²⁴ Ingar Kaldal, *Frå sosialhistorie til nyare kulturhistorie*, 2009, Fagernes: 86-90.

og solidaritet, i det minste blant elitene.²⁵ Den tredje er en nasjon, som vi nå skal gå nærmere inn på.

2.3.1 Navngitt felleskap

Smith anser et felles navn som en viktig faktor i utviklingen av en felles identitet, både for å styrke den kollektive identiteten og knytte det til en felles framtid eller skjebne. Et utvalgt navn kan være tilegnet eller hentet fra fortiden og kan frambringe nasjonens særpreg.²⁶ Caspar Hirschi har uttrykt at et felles navn er viktig for at en befolkning skal kunne identifisere seg selv, men også i motsetning til andre folkegrupper.²⁷ Befolkninger som ikke har et eget navn mangler da en viktig del av nasjonsprosessen.²⁸ Det er imidlertid ikke tilstrekkelig med identitetsbetegnelser som «siciliansk» eller «norsk» for å avgjøre om man kan snakke om en siciliansk nasjon eller nasjonal identitet.²⁹

2.3.2 Felles myter og minner

Smith mener det har vært viktig for nasjonens medlemmer å gjenoppdage fortiden gjennom nasjonens historie og skape en mytologi for nasjonen. Slike prosesser mener han å spore til lenge før den ideologiske nasjonalismen. Antikkens romerske poeter og forfattere konstruerte myter om romernes opphav. Lignende myter fantes også blant grekerne, jødene og armenerne. Smith legger særdeles vekt på betydningen av myter og minner i overgangen fra en etnisk gruppe til en nasjon. Han mener at hvis et slikt kulturelt element ikke er tilstede kan man tvilsomt snakke om en nasjon. Myter og minner var viktige som nasjonsbyggende fortellinger og bidrar til å skille en befolkning fra andre folkegrupper.³⁰

Det ble en vanlig oppfatning i flere av middelalderens kongedømmer at et folk hadde sin opprinnelse blant et av oldtidens folkeslag. Det var særdeles usannsynlig at det fantes reelt slektskap mellom slike grupper, men de kunne leve på oppfatningen av at et lands befolkning nedstammet fra folk med felles sedvaner, lov og tidvis språk. mytene kunne endres i takt med politiske endringer og behov. Slike myter kunne ha gjennomslagskraft til å gjennomføre politiske mål, noe monarker tidvis benyttet seg av. For middelalderens og tidlig moderne tids monarker var «nasjonal» retorikk og motivering et attraktivt propagandaverktøy, men ikke

---

²⁵ Ibid: 116-117.

²⁶ Ibid: 7-8.

²⁷ Caspar Hirschi, *The Origins of Nationalism: An Alternative History from Ancient Rome to Early Modern Germany*, Cambridge, 2012: 38-40.

²⁸ Smith, 2005: 17-18.

²⁹ Moseng, 1999: 257.

³⁰ Smith, 2010: 116-117.

nødvendigvis sett på som et mål i seg selv.³¹ Et eksempel på en slik bruk av myter er deklarasjonen av Arbroath. Et dokument som viste til det skotske folkets eldgamle opprinnelse og forbindelse til det legendariske Troja. Eksempelet fra Skottland viser hvordan slike myter spilte på nasjonale følelser, i det minste i deler av befolkningen.³²

2.3.3 Felles offentlig kultur

En felles kultur er et av Smiths kriterium på en nasjon. Oppfatningen av en felles kultur var sentral for at befolkningen skulle kunne definere seg selv som annerledes ovenfor andre befolkninger. Han påstår at det må mer til enn at en befolkning deler visse kulturtrekk som språk og religion. Det viktigste er at befolkningen tillegger disse trekkene en sentral rolle når de identifiserer seg selv ovenfor andre.³³ Det er sentralt, mener Smith, at en befolknings medlemmer legger vekt på det særegne ved deres egen kultur og tillegger det spesielle egenskaper.

I middelalderen var den offentlige kulturen delvis begrenset til sekulære eller religiøse eliter, ettersom bruken av skrift ofte var forbeholdt eliten.³⁴ Selv om tempo og tid var annerledes i middelalderen kunne informasjon spres på andre måter. Aviel Roshwald argumenter for at nasjonsprosessen var avhengig av tilgjengeligheten av upersonlige mekanismer for å spre bredt, blant medlemmene og blant fremtidige generasjoner, standardiserte myter, tradisjoner, minner, verdier, og lover». Kommunikasjonskanalene trengte ikke å være tilgjengelig for alle medlemmene, men det holdt med en geografisk spredt elite, som var knyttet direkte til informasjonsflyten, som kunne spre informasjonen blant innbyggerne. I praksis kunne det være muntlig kontakt mellom ledere og vanlige folk på lokalt nivå. Jo mer utbredt slike nettverk var, desto større var sannsynligheten for at en nasjonsprosess fant sted.³⁵

2.3.4 Felles lover og sedvaner

En befolkning styrt under felles lover og sedvaner kan ifølge Smith utvikle felleskap mellom medlemmene. En nasjons medlemmer har gjennom felles lover og sedvaner både plikter og rettigheter, som skiller dem fra andre befolkningsgrupper. En nasjons lover og ritualer definerer den symbolske grensen mellom en etnisk gruppes tradisjoner, men det er et skille som kan være vanskelig å fastsette. Smith gjør selv klart at massedeltakelse og likhet for loven ikke kan være

---

³¹ Hirschi, 2012: 2-3.

³² Reynolds, 2005: 57-58.

³³ Smith, 2010: 20-21.

³⁴ Ibid: 20.

³⁵ Aviel Roshwald, *The Endurance of Nationalism, Ancient roots and modern dilemmas*, Cambridge, 2006: 13-14.

fullt ut et krav, ettersom det ville utelukket flere nasjoner, selv i moderne tid. Fortidens felleskap var ikke avhengig av demokrati, en slutning som han anser som ahistorisk.³⁶ En nasjons lover og ritualer adskiller symbolsk medlemmene fra andre grupper og er et skille mellom en nasjon og en etnisk gruppe. Denne prosessen kunne forsterkes ved overgangen fra en muntlig til skriftlig videreføring av lovtekster.

2.3.5 Historisk territorium

En nasjon er et felleskap som har et hjemland og knytter bånd av eierskap til territoriet. Et modernistisk argument mot førmoderne nasjoner har vært at grensene ofte var varierende eller overlappende. Selv om det ofte stemte, fantes det også unntak som der hvor geografiske barrierer la naturlige grenser.³⁷ Smith viser til tanken om at enkelte folk ble formet av sine hjemland, noe som kan spores tilbake til både antikken og middelalderen. Territoriet ble knyttet til nasjonens historie hvor majoriteten av alle mytene og fortellingene ble plassert. Hjemlandet kunne over tid bli sett på som en forlengelse av selve felleskapet selv og en del av dets historie. Smith påpeker at et territorium ikke trenger å være okkupert mer enn noen få generasjoner for å bli oppfattet som et hjemland av innbyggerne, enten det skyldtes migrasjon eller erobring.³⁸

2.3.6 Nasjonen som resultat av en prosess

Ved å se på nasjonen som en prosess, kan nasjonen være et fenomen i stadig utvikling. En eller flere etnisiteter kan utvikle seg til en nasjon, for så å reversere tilbake til en etnisitet. Smiths nasjonsdefinisjon gir da rom for flere forklaringer på hva som fører til nasjonsdannelser. Hovedsynet til Smith er at det ikke er en lineær utvikling, men et gradspørsmål.³⁹ Hastings mener hver nasjon er en unik sosio-historisk konstruksjon som i hvert tilfelle må undersøkes i sin egen historiske evolusjon. Man kan heller ikke snakke om at en nasjon eksisterer eller ikke eksister, men heller en gradvis prosess hvor et tilfelle ligner mer eller mindre på idealtypen.⁴⁰

Det Smith mener er at det aldri oppstår et «magisk» øyeblikk hvor nasjonen oppstår. Smiths kultur-symbolske synsmåte vektlegger sterkt de subjektive kriteriene slik de har blitt oppfattet av mennesker, men også slik de har kommet til uttrykk gjennom ulike institusjoner. Myter, minner, tradisjoner, symboler og verdier kommer til uttrykk gjennom kunsten, musikken, litteraturen, lover og ritualer og andre aktiviteter. For å spore ulike grader og typer av nasjoner er man nødt til å undersøke disse kulturelle formene, slik de kommer til syne i

---

³⁶ Smith, 2010: 117-119.

³⁷ Ibid: 115.

³⁸ A.D. Smith. *Chosen Peoples, Sacred Sources of National Identity*. New York. 2003: 147-148.

³⁹ Smith, 2005: 9-17.

⁴⁰ Adrian Hastings, *The Construction of Nationhood*, New York, 1997: 25-26.

institusjonaliserte former.⁴¹ Smith mener man kan se den samme symbolikken rundt nasjoner på tvers av geografi og historiske perioder, noe som innebærer at symbolikken er universell.⁴² Det er dermed viktig å studere disse fenomenene over lengre tid (*a longuere duree*).⁴³

For hverken Smith eller Hastings er det et krav at nasjonale oppfatninger skal eksistere i alle lag av befolkningen. De mener at for å kunne snakke om en mulig nasjonsdannelse er det et minstekrav at slike oppfatninger finnes hos en aristokratisk eller byråkratisk elite. Jo flere i en befolkning som tror på nasjonen, desto mer kan den sies å eksistere.⁴⁴

2.4 Metode

Susan Reynolds viser til at middelalderens mennesker anså kongedømmet for å være en gitt enhet, som ikke bare tilhørte kongen, men også folket selv. Det øverste ansvaret for styret lå hos monarken, men alt styre var bundet av sedvane. Monarker som ikke hersket etter hva som var etablert sedvane ble sjeldent akseptert av kongedømmets innbyggere. Styre var avhengig av at monarken aksepterte råd og konsultasjon fra kongedømmets fremste menn. Det vil si de rike og mektige som man mente hadde ansvar for å ta del i styringen. Hun argumenterer for at for folk flest var kongedømmet det øverste og mest sentrale styringsorganet og at det innenfor forskningen har vært et overdrevent fokus på betydningen av de universalistiske monarkiene, representert ved pave og keiser. Hun mener det er feil at lojaliteten vist av middelalderens mennesker var eksklusivt lokalt og sekterisk på grunn av de fragmenterende kreftene til den såkalte «føydalismen».⁴⁵

Reynolds er uenig med Smith når han påstår at etnisk solidaritet ofte var årsaken til politisk solidaritet. Hun mener at kildene fra middelalderen peker på at etnisk solidaritet ofte var som følge av politisk konsolidering og ikke motsatt.⁴⁶ Hun påpeker at folk i middelalderen anså kongedømmet som den høyeste formen for verdslig autoritet. Ethvert kongedømme som overlevde, gjorde det fordi de anså seg som et felleskap. Kongedømmer ble til ikke av slektskap, men av styre og styresett. Lojalitet ovenfor kongedømmet var av en annen type enn den følt ovenfor f.eks. familien eller den lokale fyrsten, men det utelukker ikke at man kan ha hatt flere lag av lojaliteter, akkurat som det middelalderske styresettet bygde på ulike grader av lojalitet. Enten kongedømmet inspirerte til lojalitet eller framprovoserte kollektiv handling, var

---

⁴¹ Smith, 2005: 29-30.

⁴² Smith, 2010: 7.

⁴³ Ibid: 22-23.

⁴⁴ Hastings, 1997: 26.

⁴⁵ Reynolds, 2005: 56-57.

⁴⁶ Reynolds, 2005: 60.

det ut fra eksisterende tanker om hvordan styre skulle være og at folket alltid hadde rett til å få si sin mening om styret, gjennom konsultasjon.⁴⁷ I boken *Medieval Scotland – The making of an identity* påstår Bruce Webster at det skotske monarkiet var utslagsgivende i dannelsen av en skotsk nasjon. Han vektlegger betydningen av at Skottland hadde et uavbrutt herskerdynasti, som gjennom administrative og juridiske forbedringer bandt folkegruppene sammen.⁴⁸

Fra slutten av seinmiddelalderen mener Smith at det oppstår nasjoner som var et resultat av at en herskende elite bandt grupper utenfor eliten til kongedømmet. En felles kultur kunne spres ned fra eliten og videre til en middelklasse og mulig over til andre grupper. Der én etnisk elite dominerte kunne denne gruppen spre kulturen sin til andre grupper i samfunnet, som senere la grunnlaget for en felles kultur. I kongedømmer skjedde det ved at herskeren forsøkte å forene ulike grupper og regioner under sitt styre i en prosess Smith kaller byråkratisk inkorporasjon. Middelalderens Skottland kan sies å være som følge av en slik prosess.⁴⁹ Hastings har vektlagt den angelsaksiske forvaltningsenheten *shire* som en av de fremste årsakene bak en engelsk nasjonsdannelse. *Shire* ble innført av anglikanske konger og oppdelt i slike størrelser at man unngikk separatisme og bandt folk til å omgås hverandre på en regelmessig basis.⁵⁰ Han peker også på at det engelske parlamentet var viktig for å knytte horisontale bånd på tvers av landet.⁵¹

Hastings har redegjort for den engelske bruken av begreper som «*gens*» og «*natio*», hvor førstnevnte kan forstås som folk eller etnisitet, mens «*natio*» i økende grad ble brukt for å beskrive folkeslag bundet av felles kultur og lover.⁵² Reynolds har på den annen side argumentert for at man ikke skal henge seg opp i bruken av disse begrepene, men fokusere på hvilke forestillinger begrepene refererte til.⁵³ Innbyggerne i kongedømmene (i hvert fall de politiske aktive blant dem) anså seg som kollektive felleskap. Konflikter med andre grupper stimulerte til kollektiv solidaritet innad, men det bygde på at de allerede anså seg som et felleskap. Det innbar ikke alltid at innbyggerne trodde de var av felles avstamning, slik tilfellet var på Sicilia og for kongedømmet Jerusalem.

Er det mulig å tale om førmoderne nasjoner uten en etnisk kjernegruppe? A.D. Smith viser til at man i forskningsdebatten har skilt mellom etniske og borgerlig (*civic*) nasjoner. For borgerlige nasjoner er ikke medlemskap i nasjonen forbehold én etnisitet. Slike nasjoner har

---

⁴⁷Susan, Reynolds, *Kingdom and Communities in Western Europe 900-1300*, New York, 2002: 330.

⁴⁸Bruce, Webster, *Medieval Scotland, the making of an identity*, Eastbourne, 1998: 1-9.

⁴⁹Smith, 2010: 120.

⁵⁰Hastings, 1997: 40-41.

⁵¹Ibid: 50-51.

⁵²Hastings, 1997: 14-20.

⁵³Reynolds, 2002: 250-255.

like rettigheter for alle innbyggerne og er ofte flerkulturelle. Den franske republikken blir ofte trukket fram som et eksempel på en av de første borgerlige nasjonene, mens Tyskland var en etnisk nasjon. Smith mener man kan snakke om moderne borgerlige nasjoner, men at alle nasjoner har sin opprinnelse i én etnisk kjernegruppe. For eksempel var selv USA formet ut av en engelsk protestantisk kjerne.⁵⁴ Enkelte forskere har foreslått andre kriterier enn en felles etnisitet. Roshwald peker på at nasjonen kunne definere seg selv ut fra en felles politisk kultur.⁵⁵ Det kan ses i sammenheng med Reynolds «regnal» prinsipp hvor et kongedømme la grunnlaget for et felleskap blant innbyggerne.

Hastings fremste poeng er at overgangen fra en etnisitet til en nasjon er avhengig av utviklingen og bruken av et folkemålsbasert skriftspråk. Tilfeller hvor dette ikke skjer mener han nærmest aldri fører til en nasjonsdannelse. Hastings mener det ikke holder med at skriftspråket er begrenset til en elite, men at den må slå rot i de brede delene av befolkningen og bli en standard. Jo mer utbredt bruken av et folkemålsbasert skriftspråk var, desto større var sannsynligheten for at et tenkt tilfelle vil gå mot en nasjonsdannelse. Han påpeker at utstrakt bruk av skriftspråket innenfor kirkelig og rettslig sammenheng var et eksempel på det.⁵⁶

Hovedårsaken til at England utviklet et nasjonalt felleskap, ifølge Hastings, var landets geografiske størrelse og isolasjon. Enheter som Frankrike og Tyskland utviklet tidlig en folkemålsbasert skriftkultur, men var i langt større grad hindret av kommunikasjonsvansker ut fra et større territorium. En kompakt enhet i seg selv var ikke tilstrekkelig ettersom Hastings mener Irland utviklet seg til en nasjon langt senere. Englands fordeler kan ha ligget i å ha hatt et sterkere økonomisk utgangspunkt, noe som kan ha drevet fram andre viktige utviklingstrekk.⁵⁷ Det kan være fruktbart å trekke en sammenligning mellom middelalderens Skottland og kongedømmet Sicilia. Begge kongedømmene var befolket av ulike etnisiteter hvor fellesnevneren ble monarkiet som band dem sammen. Skottland var naturlig delt av geografien og en skotsk identitet kunne ikke være som følge av verken språklig eller etnisk enhet.⁵⁸

I boken *The Antiquity of nations* drøfter Smith hvilken rolle krigføring kan ha hatt i utviklingen av nasjonale felleskap. Han viser til at krigføring har vært en av de viktigste årsakene bak dannelsen av etniske grupper og nasjoner i historien. Krigføringen styrket etnisk bevissthet, men kunne også svekke samholdet i fleretniske eller ustabile samfunn. Krigen

---

⁵⁴ Smith, 2010: 43-46, 107-110.

⁵⁵ Roshwald, 2006: 3.

⁵⁶ Hastings, 1997: 12, 20-21.

⁵⁷ Ibid: 42-43.

⁵⁸ Webster, 1998.

kunne også mobilisere store deler av befolkningen og føre til utviklingen av nasjonal propaganda. Hastings påpeker at korte kriger kunne virke samlende for felleskapet, mens lange kriger kan få frem klassekonflikter.⁵⁹

Charles Tilly har argumentert for at krigføring var den fremste årsaken til statsdannelser.⁶⁰ Ettersom krigføringen kan fremme veksten av kongedømmet, kan det også bidra til å styrke nasjonsprosessen, noe som er tråd med Reynolds «regnal» eller «riksfølelses» prinsipp. Hastings viser til at hundreårskrigen spilte en viktig rolle i utviklingen av både den engelske og franske nasjonen. De skotske uavhengighetskrigene spilte også en rolle i utviklingen av den skotske nasjonen, men Webster påpeker at mye av grunnlaget for den skotske nasjonen eksisterte før krigene.⁶¹ Ser man på Skottland, mener Webster at vikingene kan ha bidratt til å samle skottene og pikterne mot en felles fiende, samt svekke muligheten for engelsk ekspansjon fra sør.⁶²

Caspar Hirschi argumenterer for at patriotisme var en sentral del i utviklingen av nasjoner. Han sporer patriotismen tilbake til antikkens Romerrike hvor den var et virkemiddel for å knytte de bredere lag av befolkningen til «fedrelandet». Etter vest-Romerrikets fall var ideen om fedrelandet knyttet til det religiøse og «Guds rike» slik det kommer fram i Augustins «gudsstaten». På 1100-tallet gikk fedrelandet (*patria*) tilbake til den politiske betydningen, som følge av konsolideringen av de vestlige monarkiene. Fedrelandet utgjorde nå hele territoriet under en monark. Korstogene spilte en sentral rolle i utviklingen av patriotismen, med at den religiøse iveren kunne overføres til andre formål. Når paven kunne samle inn skatt under dekke av å finansiere korstogene, mener Hirschi det var en kort vei fra en slik løsning til monarkers rett til å kreve inn skatt for forsvaret av kongedømmet. Kongedømmer som nøt status av å bli kalt *patria* var i stand til å frembringe sterk lojalitet i sine befolkninger. *Patria communis* var opprinnelig reservert for byen Roma. For å kunne utøve ytterligere makt innenfor et rikets grenser tok jurister oppgaven med å forsvare herskerens fullmakt ovenfor de universalistiske monarkiene, som var pave og keiserdømmet.⁶³

Oppgaven vil ta i bruk føydalbegrepet for å beskrive institusjonen slik den framkom på Sicilia i høymiddelalderen. Begrepet er omstridt innen middelalderforskningen og har blitt kritisert av Reynolds, som et mistolket og delvis anakronistisk begrep for perioden.⁶⁴ Slik det

---

⁵⁹ A.D. Smith. *The Antiquity of Nations*, Cambridge, 2004: 154, 170-174.

⁶⁰ Charles Tilly, *War making and State Making as Organized Crime*, Cambridge, 1985.

⁶¹ Webster, 1998: 1-9.

⁶² Ibid: 3.

⁶³ Hirschi, 2012: 2-3, 50-71.

⁶⁴ Reynolds, 2002: 1,6,9.

brukes i denne oppgaven er det for å beskrive et system hvor styringsposisjoner gikk i arv og utgjorde et lagdelt system av relasjoner mellom vasall og lensherre.⁶⁵ Det var ulikt de byråkratiske elementene av den sicilianske forvaltningen hvor kongen utpekte tjenestemenn og hvor de fleste var utdannet og posisjonene ikke gikk i arv.

2.4.1 Nasjonalisme som et kulturelt fenomen

Konsensus innen forskningsdebatten er at nasjonalisme er en politisk ideologi og langt på vei moderne. Smith har også denne forståelsen av fenomenet, noe som kommer til syne ved at hans nasjonsdefinisjon utelukker nasjonalisme som et kriterium for nasjonen. Han mener den moderne nasjonalismen var ideologisk, mens eldre nasjoner manglet dette og var nasjoner ut fra bestemte historiske vilkår.⁶⁶ Det finnes også andre måter å tolke nasjonalisme, hvor fenomenet knyttes beskrives som en kulturell reaksjon. Hastings syn på nasjonalisme er at det er et utbrudd av sterke latent krefter i et øyeblikk av desperasjon.⁶⁷ Roshwald benytter seg av en lignende forståelse av fenomenet, der han skiller mellom å oppfatte nasjonalisme som ideologi, og som et kulturelt fenomen. Han definerer nasjonalismens fremste interesse er med frihet, politisk-territoriell selvstendighet og nasjonens verdighet. Dette er da mål som etterstrebes i en befolkning hvor disse verdiene er truet.⁶⁸ Det Hastings og Roshwald argumenterer for er altså at det kan finnes ulike former for nasjonalisme i historien.

2.5 Avslutning

I dette kapitlet har jeg drøftet argumenter for hvorfor nasjonen ikke behøver å være et eksklusivt moderne fenomen, noe som åpner for å undersøke potensielle tilfeller gjennom ulike historiske perioder og analysere hvorvidt man kan tale om eldre nasjoner. Vi har også sett på ulike forklaringer til hva som sannsynliggjør dannelsen av nasjoner og hvorvidt nasjonalisme kan anses som mer enn en politisk ideologi. I de to neste kapitlene skal jeg se om hvorvidt Smiths nasjonsdefinisjon kan avdekke en siciliansk nasjon, for deretter å drøfte hva som kan ha forårsaket at Sicilia gikk mot en større eller mindre grad av å være en nasjon.

---

⁶⁵ Wim Blockmans og Peter Hoppenbrouwers, *Introduction to Medieval Europe, 300-1550*, Cornwall, 2007: 193.

⁶⁶ Smith, 2010: 126.

⁶⁷ Hastings, 1997: 3-4. 32.

⁶⁸ Roshwald, 2006: 10-11.

3. En siciliansk nasjon?

3.1 Innledning

I dette kapittelet skal jeg drøfte om man kan snakke om en siciliansk nasjon i høymiddelalderen. Jeg vil først redegjøre kort for den sosialhistoriske utviklingen på Sicilia mellom 1061 og 1302. Deretter vil jeg ta utgangspunkt i Smiths nasjonsdefinisjon for å drøfte hvorvidt man kan snakke om en siciliansk nasjon i perioden. Til slutt vil jeg se nærmere på hendelsen den sicilianske vesper for å drøfte hvorvidt man kan tolke det som en form for siciliansk nasjonalisme.

Mellom 1130 og 1302 omfattet kongedømmet Sicilia også store deler av det sør-italienske fastlandet. Det kan være at man ikke alltid kan trekke en fastsatt grense mellom en spesifikk siciliansk nasjon og kongedømmet forøvrig. Slik det ble redegjort for i kapittel 2 trenger ikke Smiths definisjon av en nasjon å være en fastsatt størrelse, men noe som i enkelte tilfeller kan spre seg utover sine grenser eller trekke seg tilbake, alt etter den historiske utviklingen. Sånn sett kan det argumenteres for at en siciliansk nasjonsdannelse i deler av perioden kan ha omfattet mer enn bare Sicilia, for så å ha blitt begrenset som en følge av Karl av Anjous erobring etter 1266. Det kan da tenkes at det fantes en siciliansk identitet innenfor kongedømmet, særlig for første halvdel av 1200-tallet.

3.2 Historisk bakgrunn – etniske grupper på Sicilia

Det bysantinske riket gjenerobret Sicilia fra goterne rundt midten av 500-tallet. I løpet av det syvende århundre ble den bysantinske kulturen dominerende på Sicilia og ved inngangen av det åttende århundre hadde nesten alt av kristen latinsk kultur forsvunnet.⁶⁹ Det første muslimske plyndringstoktet inntraff i 652, men ble ikke en større trussel før muslimene erobret den nord-afrikanske kysten rundt starten av det syvende århundre. I 827 landet den første muslimske erobringstyrken under et påskudd av å støtte opprøret til den bysantinske guvernøren Euphemius. Fremgangen gikk langsomt, med unntak av de vestlige delene av Sicilia, hvor den greske tilstedeværelsen var svakest.⁷⁰ Til tross for gjentatte gjenerobringforsøk fra Bysants beholdt muslimene kontrollen over storparten av Sicilia gjennom to århundrer. Invasjonsstyrken besto av muslimer med både arabisk og berbisk avstamning, hvor mange valgte å bosette seg på Sicilia. David Abulafia anslår at omtrent to

---

⁶⁹ Lynn White Jr. The Byzantization of Sicily. *The American Historical Review*, Vol. 42, No. 1, 1936: 1-21.

⁷⁰ Runciman, 2016: 4-5.

tredjedeler av befolkningen var muslimer rundt midten av det ellefte århundre.⁷¹ De gjenværende ortodokse kristne levde hovedsakelig i de nordøstlige delene av øya, særlig i byen Messina.⁷²

De første normannerne ankom middelhavsområdet rundt starten av 1000-tallet. Normannerne var dyktige til å utnytte den ustabile politiske situasjonen mellom Bysants og de lombardiske prinsene.⁷³ Det førte til at normannerne fra rundt midten av 1000-tallet hadde blitt den dominerende makten i regionen.⁷⁴ Da Drogo av Hauteville døde i 1051 ble Robert Guiscard leder for majoriteten av normannerne i Italia. Sammen med broren Roger ledet han normannerne for å erobre Sicilia fra muslimene. De fikk støtte av de gresktalende kristne, som allierte seg med normannerne.⁷⁵ Det første angrepsstøtet startet i 1061 og skulle ta omtrent tretti år. Normannernes overtakelse av Sicilia gikk langsomt etter at Robert Guiscard ble opptatt med opprør blant de normanniske baronene i Italia. Både erobringen og forvaltningen av Sicilia tilfalt Roger, som i praksis hersket egenrådlig på Sicilia.

Når Robert døde i 1085 arvet Roger de gjenværende landområder på Sicilia, samt Calabria på sørspissen av Italia. Styresettet på Sicilia var sterkt preget av omstendighetene under erobringen. Den normanniske krønikeren Geoffrey Malaterra oppga at Roger krysset stredet ved Messina med bare 270 riddere. Normannerne var alltid sterkt undertallige, noe som innebar at de sjelden brukte ren våpenmakt. Charles D. Stanton har påstått at erobringen lyktes ved at Roger inngikk separate fredsavtaler, som gjorde de beseirede partene til semi-autonome enklaver innenfor Rogers grevskap.⁷⁶ For å beholde kontrollen var Rogers styresett preget av et ønske om å vise kontinuitet ovenfor den muslimske befolkningen. Det innebar at muslimene fikk fri tilgang til å praktisere sin religion, men også at administrativ praksis fortsatte som før normannerne erobret. Noen av de større moskeene ble konvertert til kirker, men denne prosessen var gradvis. Muslimer var nødt til å betale en ekstra skatt, som ble kalt *gesia*, men denne var omtrentlig det samme som en ekstra skatt som tidligere var pålagt jøder og kristne.

Sicilia var et møtested mellom den latinske og ortodokse kristendommen. Det store skisma i 1054 mellom de to kirkene var ikke fjernt fra den normanniske erobringen i sør. Ulikhetene kom til syne gjennom forskjellige teologiske og liturgiske praksiser. Det innebar at til tross for

---

⁷¹ Charles D. Stanton, Roger de Hauteville, Emir of Sicily, *Mediterranean Historical Review*, 25:02, 2010: 3.

⁷² Runciman, 2016: 4.

⁷³ Stanton, 2010: 3.

⁷⁴ Trevor Rowley, *The Normans*, Great Britain, 2009: 154.

⁷⁵ John Julius Norwich, *Sicily, A Short History from the Ancient Greeks to Cosa Nostra*, Great Britain, 2015: 73-74.

⁷⁶ Stanton, 2010.

å være kristne kunne det oppstå konflikter mellom gruppene, da særlig fra den importerte latinske geistligheten.⁷⁷ Greske kristne og deres klostre fikk stort sett praktisere som før, men var etter erobringen underlagt paven i Roma.

Man vet ikke hvor mange normannere som bosatte seg på Sicilia, men man anslår at det mellom 1061 og 1161 kan ha omfattet rundt 8 000 personer av en total befolkning i underkant av 400 000.⁷⁸ Av de som ankom i starten var de fleste menn, hvorav mange giftet seg med sicilianske kvinner. Denne gruppen besto hovedsakelig av riddere og utviklet seg senere til det landeiende aristokratiet på Sicilia. Denne gruppen ble mer synlig fra og med Vilhelms IIs tid og var et fast element i styret under Fredrik IIs regjeringstid. Når det her henvises til baronene i tiden før Fredrik II er det hovedsakelig det normannisk-lombardiske aristokratiet i Calabria og Apulia. Med unntak av munke, var få av dem lærde menn.⁷⁹ Geistlige ble hovedsakelig importert fra andre kristne riker, ofte fra det normanniske England.

I løpet av den schwabiske perioden ble Sicilia et ensretta latinsk samfunn, men denne endringen var allerede igangsatt i Roger I tid og akselererte etter Roger IIs død. Henrik VI tok med seg en rekke tyske aristokrater som slo seg ned på Sicilia. Denne gruppen var aldri tallrik og ser ut til å ha blitt assimilert inn i den sicilianske eliten.

Ved begynnelsen av 1200-tallet hadde den muslimske befolkningen blitt i mindretall. De hadde gradvis trukket seg til den vestlige delen av øya, som følge av at kongene etter Roger II ikke alltid var i stand til å gi dem beskyttelse fra Sicilias kristne befolkning. Allerede fra 1194 var større deler av den muslimske befolkningen i kontinuerlig opprør mot styresmaktene. En av de fremste årsakene skal ha vært at muslimene fra Vilhelm IIs tid mistet sin selvråderett og ble underlagt et siciliansk kloster. Fredrik kunne ikke tillate en så synlig motstand mot sin autoritet, og i 1222 gikk han til verks mot de sicilianske muslimene og nedkjempet lederen for opprøret, Ibn Abbad. Konflikten utartet seg til en spredt geriljakrig hvor Fredrik ikke så noen annen løsning enn å deportere de sicilianske muslimene til byen Lucera i det sørlige Italia. Muslimene i Lucera forble lojale ovenfor Fredrik, noe som kom av at de var adskilt fra omverdenen og avhengig av keiserens beskyttelse. De utgjorde grunnlaget for hans muslimske livvakt, som i likhet med det muslimske infanteriet i den normanniske perioden var en fordel i stridigheter med paven.⁸⁰ Deportasjonen av det som kan ha vært mellom 15 og 20 000 mennesker representerer slutten på muslimenes historie på Sicilia, og deler av det vestlige

---

⁷⁷ Louis Mendola og Jacqueline Alio, *The Peoples of Sicily, A Multicultural Legacy*, New York, 2013: 120.

⁷⁸ Stanton, 2010: 115.

⁷⁹ Mendola og Alio, 2013: 193.

⁸⁰ David Abulafia, *Frederick II a Medieval Emperor*, Oxford, 1988: 143-147.

innlandet ble avfolket etter hendelsen. Fredriks handlinger bør nok beskrives som en form for etnisk rensning med den effekt at den kulturelle ensrettingen ble fullbyrdet og den latinske kulturen seiret.⁸¹ Tilknytning til den østlige kristenheten og gresk som talemål forsvant også gradvis i løpet av 1100-tallet, med unntak av en sterkere tilstedeværelse i Messina og Val Demoneregionen.⁸² Overgangen fra en gresk til latinsk kristendom var imidlertid langt mindre synlig enn fraværet av muslimene.⁸³

Mellom 1266 og 1302 kan man ikke lenger tale om et flerkulturelt kongedømme på Sicilia. Tilnærmet alle tilhørte den latinske kristendommen og talte det sicilianske språket, som var nært beslektet med de romanske dialektene i Italia, men beholdt et særpreg gjennom greske og arabiske låneord.⁸⁴ I likhet med Henriks VI tyske tilhengere tok Karl av Anjou med seg en rekke franske soldater og tjenestemenn. På grunn av Karls harde framferd var denne gruppen svært mislikt blant sicilianerne. Sicilianerne drepte tilnærmet alle franskmenn på Sicilia, noe som taler for at denne gruppen i liten grad inngikk i den sicilianske kulturen.

3.3 Nasjon

Jeg skal her ta for meg hvert kriterium i Smiths nasjonsdefinisjon for å undersøke hvorvidt Sicilia i perioden 1105 til 1302 oppfyller noen av kravene. På grunn av store politiske og sosiale endringer kan noen av kravene oppfylles for deler av middelalderens Sicilia mens andre krav ikke gjør det.

3.3.1 Et navngitt felleskap

I denne delen skal først se på kongedømmets navn for å se om endringer i navnet kunne gjenspeile en siciliansk nasjonsdannelse. Jeg skal så se på de ulike etniske gruppene for å svare på når og om befolkningen kan ha sett på seg selv som sicilianere.

Da Roger I og Robert Guiscard inntok Palermo i 1072 ble Roger greve med Robert som lensherre, og var fram til 1130 kjent som grevskapet Sicilia.⁸⁵ Når kongedømmet ble opprettet ble Roger II kronet til konge av Sicilia og Italia.⁸⁶ Ved freden i Migano i 1139 ble tittelen endret til konge av Sicilia, hertug av Apulia og prins av Capua, som følge av pave Innocens II sitt

---

⁸¹ Alex Metcalfe, *Muslims and Christians in Norman Sicily, Arabic speakers and the end of Islam*, Oxfordshire, 2003: 186-187.

⁸² Vera von Falkenhausen, *The greek presence in norman sicily, the contribution of archival material in greek*, i G.A Louds og Alex Metcalfe, *The Society of Norman Italy*, 2002: 282.

⁸³ Mendola og Alio, 2013: 119. 261.

⁸⁴ Ibid: 285-289.

⁸⁵ Norwich, 2016: 73.

⁸⁶ Abulafia, 1988: 30.

ønske om å adskille Sicilia fra fastlandet.⁸⁷ Avtalen styrket Sicilias rolle som rikets senter (*caput regni*) og dets særegne plass innenfor kongedømmet. Etter Roger IIs kroning ble det vanlig at titlene knyttet til Apulia og Capua ble tildelt til monarkens arvinger, slik at etter Vilhelm II omtaler man bare kongedømmet Sicilia. *Il Regno* (kongedømmet) var også en vanlig betegnelse for riket og kan ha kommet i forbindelse med dets velstand og makt.⁸⁸

Da Peter III lot seg krone i 1282, nektet Karl av Anjou og oppgi navnet kongedømmet Sicilia, noe som førte til at fastlandsdelen av kongedømmet offisielt beholdt navnet det eldre navnet. I 1302 ble Fredrik III kronet som konge av Trinacria. Trinacria var det antikke navnet på Sicilia og kommer av øyas trekantform. Det er vanskelig å vite om dette navnevalget innebar en form for folkelig, aristokratisk eller kongelig ønske om å gjenspeile den nye virkeligheten. Det fremste argumentet mot en slik tolkning kan være at pave Bonifatius VIII insiterte på dette navnevalget. Hans begrunnelse lå nok i et ønske om å adskille Sicilia fra det sørlige Italia, som følge av pavedømmets langvarige konflikt med huset Hohenstaufen.⁸⁹ Et annet argument er at Fredrik III stort sett unngikk å bruke navnet.⁹⁰

Når kan Sicilias innbyggere ha startet å ansett seg som sicilianere? En krøniker i det trettende århundre redegjorde for opprøret mot Henrik VI i 1197. Han skriver at: Når sicilianerne lærte om dette (at Henrik truet med å drepe Constance), latinerne, grekerne så vel som sarasenerne (muslimene) gjorde opprør mot keiseren.⁹¹ Fra dette eksempelet ser man at alle de etniske grupperingene i kongedømmet blir omtalt som sicilianere. Ved utbruddet av den sicilianske vesper i 1282 søkte opprørerne om hjelp mot Karl av Anjou. Ifølge en krøniker sendte folket i Palermo ut budbringere gjennom landet for å sikre støtte for Sicilias velferd og frihet. Ambassadøren de sendte for å søke støtte hos Peter III av Aragon, snakket på vegne av folket av Sicilia (*gens*) og *panormitatus populus*. Reynolds mener det er usikkert om man her betegner folket på Sicilia eller kongedømmet i sin helhet.⁹² Det kan argumenteres for at eksemplene eksklusivt referer til sicilianerne. Både opprøret og den påfølgende krigen mot Karl var hovedsakelig et siciliansk anliggende. Sicilianerne søkte Sicilias frihet og ikke en gjenopprettelse av kongedømmets grenser i Italia, noe som vil bli drøftet videre i underkapittel

---

⁸⁷ Helene Wieruszowski, Roger II of Sicily, Rex-Tyrannus, In Twelfth-Century Political Thought, *Speculum*, Vol. 38, No. 1, 1963: 49.

⁸⁸ Mendola og Alio, 2013: 192.

Sicily through symbolism and myth.

⁸⁹ Jean Dunbabin, *The French in the Kingdom of Sicily 1266-1305*, Cambridge, 2011: 89.

⁹⁰ Norwich, 2013: 146.

⁹¹ Thomas Foerster og Stefan Burkhardt, *Norman Tradition and Transcultural Heritage, Exchange of Cultures in the 'Norman' Peripheries of Medieval Europe*, 2013: 14.

⁹² Reynolds, 1997: 300-301.

3.4. Det kan tolkes slik at eksemplene ovenfor innebærer at sicilianerne anså seg som et folk mot slutten av 1200-tallet.

3.3.2 Felles myter og minner

Reynolds påpeker at kongedømmet Sicilia manglet den type opphavsmyster som man fant hos andre kongedømmer i middelalderen. Hun argumenterer imidlertid for at denne typen myter ikke var nødvendig for å oppnå en form for felleskap. Hun viser til kongedømmet Sicilia og kongedømmet Jerusalem, som eksempler på tilfeller hvor andre faktorer må ha spilt en større rolle i nasjonsdannelsen.⁹³ Som nevnt i kapittel 2 påpeker Smith at det i enkelte tilfeller holder med at det har gått noen få generasjoner, før en befolkning kan knytte seg til et nytt hjemland og utvikle forestillinger knyttet til å alltid ha vært et folk.⁹⁴ Derfor trenger ikke det korte tidsrommet fra normannernes erobring å forklare mangelen på felles myter og minner. Det er derimot mer sannsynlig at kongedømmets flerkulturelle befolkning gjorde det tydelig for selv datidens sicilianere at ikke alle hadde samme opphav. Slike oppfatninger kunne kanskje eksistere i etnisk sammensatte land som Skottland, men forskjellene var langt mer åpenbare på Sicilia. Det tilsier allikevel ikke at mytene behøvde å ha en historisk sannhet for å ha gjennomslagskraft i befolkningen.

I samleverket *Norman tradition and transcultural heritage* argumenterer Eleni Tounta for at den normanniske krønikeren Georg av Malaterra skrev historie med identitetskapende funksjoner. Hun mener Malaterra brukte kollektivt minne for å konstruere en felles historie for den nye normanniske eliten i sør. I hans historie framstår Robert Guiscard som en forfader for den herskende eliten i det sørlige Italia. Gjennom historier som formidler slag mot normannernes fiender fant man et grunnlag for en felles historie, som uttrykker et sett med verdier som bandt eliten sammen og sivet ned i befolkningen de hersket over.⁹⁵ Tounta argumenterer for at Malaterras arbeid omgir seg med mer enn bare fortiden og nåtiden, men også fremtiden. Hun mener også at Malaterras arbeider gjorde mer enn å legitimere Roger I grevskap, men forsøkte å konstruere et minne om et sterkt og sammenhengende dynasti, med en felles identitet og politisk framtid.⁹⁶ Hun argumenterer for at Malaterras verker ga uttrykk for et budskap om at Hautevilledynastiet var forutbestemt for å undertvinge ulike folk under sitt styre, noe som var en del av Guds større plan for sicilianerne. Tounta mener altså at det kan anses som en opprinnelsesmyte, med en politisk og identitetsskapende funksjon på linje med

---

⁹³ Susan Reynolds, *Kingdom and Communities in Western Europe 900-1300*, New York, 2002: 301-302.

⁹⁴ A.D. Smith. *Chosen Peoples, Sacred Sources of National Identity*. New York. 2003: 147-148.

⁹⁵ Foerster og Burkhardt, 2013: 130-131.

⁹⁶ *Ibid*: 135-136.

andre middelalderske opphavsmyster. Det førte til at ulike folkene som kjempet under Hautevillene og skaffet seg land gjennom erobringene assimilerte seg med normannerne.⁹⁷

For å legitimere sitt nye kongedømme brukte Roger II og de lærde i hans hoff en fortelling om at Sicilia hadde vært et kongedømme i antikken. Ved å vise til at Sicilia var sete for et eldgammelt kongedømme framsto ikke Roger som en tyrann som hadde tilranet seg makten i sør, men en fortsettelse av noe som fantes i eldre tid.⁹⁸ I Rogers biografi skrevet av den italienske krønikeren Alexander av Telese, knyttes myten opp mot Palermo. Ifølge myten var det de sicilianske kongenes prerogativ å herske fra Palermo, som da hadde vært hovedsete for antikkens sicilianske konger.⁹⁹ Det er usikkert om denne myten hadde noe utslagskraft utenfor Rogers hoff og om den ble videreført i noen form.

Helene Wieruszowski mener kongedømmets omdømme var knyttet til den historiske tradisjonen på Sicilia. Italia mener hun er en langt mer fragmentert og vag beskrivelse av regionen enn Sicilia, som ikke bare var en kompakt geografisk enhet, men som også kunne skilte med en egen fortid, separat fra den «italienske». Det var fra den sicilianske fortiden at lærde innen Fredriks hoff kunne rettferdiggjøre kongedømmets nye lovverk, og slik vi så ovenfor, konstruere en opphavsmyste for et siciliansk kongedømme.¹⁰⁰

Myter og minner fra middelalderens Sicilia er etter mine funn først og fremst knyttet til monarkiet og kan like gjerne knyttes til fastlandsbesittelsene som Sicilia, særlig når det gjelder Malaterras historieskriving. Om noen av mytene hadde nasjonsdannende funksjoner er vanskelig å fastslå. Det kan tolkes som at fellesskapsfølelsen var først og fremst knyttet hengivenhet ovenfor kongene, noe som her blir tilnærmet det Reynolds kaller en rikssolidaritet. Malaterras historie kan tolkes for å være identitetskapende på linje med andre opphavsmyster, men det er uvisst om dens spredning var kjent utenfor eliten. Det er særlig tvilsomt at den skal ha hatt noen effekt hos de erobrede muslimene og greske kristne på Sicilia. Det er nok mer sannsynlig at disse mytene passer for Calabria og Apulia hvor den normanniske tilstedeværelsen var sterkest.

Den sicilianske fanen ble til under samlingen av det sicilianske parlamentet i 1282. Før denne hendelsen var kongedømmets symboler og faner knyttet til herskerdynastiet. Fanens farger var rødt og gult, der den røde fargen symboliserer Palermo, mens det gule symboliserer innlandsbyen Corleone. Corleone var også kjent som en av Sicilias fremste kornprodusenter,

---

⁹⁷ Ibid, 130-136.

⁹⁸ Hubert Houben, Roger II of Sicily, A Ruler between East and West, New York, 2002.: 51-52.

⁹⁹ Helene, 1963, 52.

¹⁰⁰ Wieruszowski, 1963: 50.

noe som kan knyttes øya som helhet. Midt på flagget var trinacriasymbolet som vi har sett var et eldgammelt symbol for Sicilia.¹⁰¹ Som vi skal komme tilbake til i del 3.4 kan denne fanen regnes som et viktig uttrykk for at sicilianerne la vekt på sin felles identitet, noe symbolikken i fanen ga uttrykk for.

3.3.3 En felles offentlig kultur

Karla Mallette viser til at normannerne på Sicilia manglet det Hastings anser som den viktigste indikatoren på nasjonsprosess, nemlig en folkemålsbasert skriftkultur. Mallette mener imidlertid at man kan se det på en annen måte. Hun argumenterer for at normannerne på Sicilia uttrykte seg folkemålsbasert gjennom de ulike språkene i kongedømmet. Det kom til uttrykk gjennom at det normanniske kongedømmet oppmuntret til produksjon og arbeidsdeling mellom de tre ulike språkene.¹⁰²

I boken *The Peoples of Sicily a Multicultural Legacy* mener Louis Mendola og Jacqueline Alio å påstå at lese og skrivekyndighetene på Sicilia kan ha vært høyere i det ellefte århundre enn i det nittende. De mener det skyldtes muslimske skoler som underviste opptil førti prosent av befolkningen. Lese og skrivekyndigheten var også høy blant de ortodokse kristne, men forbeholdt den mannlige befolkningen og særlig munkene.¹⁰³

Den muslimske pilgrimen Bin Jubayr besøkte Sicilia i 1184 og ga en rekke beskrivelser av datidens Sicilia fra perspektivet til en utenlandsk muslim. Han bemerket at Palermos kristne kvinner kledde seg likt de muslimske, kunne tale flytende arabisk og gikk med slør.¹⁰⁴ Det kan tyde på at deler av befolkningen delte noen felles kulturelle trekk og normer, men omfanget av en slik flerkultur er usikkert.

Monrealekatedralen bygget av Vilhelm II skulle være et symbol på hans makt og at den latinske kristendommen nå var den offisielle religionen i kongedømmet.¹⁰⁵ I likhet med andre eksempler av kunst og arkitektur fra Sicilia ser man hvordan forskjellige stilarter blandes og fører til noe man kan kalle normannisk siciliansk. Det strides om hvorvidt denne kunsten var et uttrykk for en egen kultur eller var konstruert ovenfra.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ Rino Baeli, Det Sicilianske flagget- Trinacria.

http://www.palermoweb.com/cittadelsole/sicilytour/la_bandiera_siciliana.htm

8.3.17.

¹⁰² Karla Mallette, *The Kingdom of Sicily 1100-1250*, 2005: 19.

¹⁰³ Mendola og Alio, 2013: 171. 163-164.

¹⁰⁴ Runciman, 2016: 10-11.

¹⁰⁵ Mendola og Alio, 2013: 247-254.

¹⁰⁶ Rowley, 2009: 204-211.

Alex Metcalfe stiller seg usikker til om relevansen til den arabisk-islamske innflytelsen hos det kongelige husholdet og forvaltning. Han mener det er usikkert om den trespråklige forvaltningen og bruken av forskjellige stilarter i kongedømmets palasser og kapeller uttrykte et intensjonelt forsøk på å harmonisere mellom Sicilias innbyggere, eller var et idealisert forsøk på propaganda fjernt fra virkeligheten. Han advarer i likhet med Hubert Houben om å feiltolke kongedømmets behandling av minoriteter i lys av moderne toleranse. Han mener det er uklart i hvilken grad Sicilias trespråklighet ble uttrykt intensjonelt gjennom ulike motiver osv. Han viser til eksempelet fra poeten Peter av Eboli som bruker øyas antikke navn Trinacria og henviser til Sicilia som «de tre tungers land» Man ser lignende navnevalg i brev tilskrevet den ukjente krønikeren Hugo Falcandus og Peter av Blois. Dette beviser at slike forestillinger var utbredt på Sicilia i det minste mot slutten av 1100-tallet¹⁰⁷ Det er mulig at flerkulturelle uttrykk var et elitefenomen og ikke kan knyttes de bredere lag av befolkningen i samme grad.

Det er først i den schwabiske perioden (1194-1266) at man kan tale om et gryende folkemål på Sicilia. Språket skal ha hatt sin storhetsperiode rundt hoffet til Fredrik II.¹⁰⁸ Det kan argumenteres for at den sicilianske litterære tradisjonen var blant Europas første folkemålsbaserte skriftradisjoner. Da særskilt i sammenligning med utviklingen av en italiensk folkemålsbasert skriftradisjon. Før den sicilianske tradisjonen hadde poeter på det italienske fastlandet brukt oksitansk både språklig og stilmessig. Den sicilianske tradisjonen inspirerte poeter på fastlandet som tok i bruk både språket og stilen. Ifølge Dante dominerte den sicilianske stilen på fastlandet fram til den italienske tradisjonen utviklet seg på hans tid.¹⁰⁹

I løpet av 1200-tallet ble arabisk omdefinert til en utenlandsk kultur, noe som framdrev ensrettingen av latinsk kultur på Sicilia. Etter arabisk forsvant som skrift og delvis talespråk, beholdt det sicilianske kongedømmet et minne av hvilken rolle det hadde hatt som mellomledd for de ulike kulturene. Det kom fram gjennom de sicilianske poetene som tok i bruk Sicilias historie for å få fram en fortid som var preget av kulturmøter og en rik arv fra den islamske kulturen. Den romanske muntlige tradisjonen som oppsto var da tilknyttet den litterære tradisjonen på fastlandet, men også unikt siciliansk ved at språket inneholdt elementer fra dets arabisk og gresk.¹¹⁰

På Sicilia mellom 1105 og 1194 var opptil tre skriftspråk i jevnlig bruk, men det er vanskelig å anslå om noen av dem kan betegnes som folkemålsbasert. Det er mulig at latin kan ha utfyllt

---

¹⁰⁷ Loud og Metcalfe, 2002: 301-302.

¹⁰⁸ Mendola og Alio, 2013: 285-289.

¹⁰⁹ Mallette, 2005: 115-117.

¹¹⁰ Mallette, 2005: 12.

en rolle som et bindeledd mellom de ulike språkene fra og med slutten av 1100-tallet. Det bør imidlertid påpekes at arabisk kan også ha hatt en lignende funksjon for kongedømmets første tiår, ettersom det var i bruk blant nesten alle skrivekyndige på Sicilia. Det sicilianske språket ble brukt innen produksjon av poesi og prosa i hoffet til Fredrik II. Som vi har sett bør dette språket regnes som et folkemålsbasert talemål, men jeg har ikke funnet noen indikasjoner på hvorvidt språket også var utbredt i forvaltningen.

Som vi har sett forsøkte de sicilianske kongene å ta i bruk kulturelle former fra de ulike gruppene i kongedømmet, men dette har også blitt kritisert for å være en kunstig framstilling av den kulturelle virkeligheten blant innbyggerne. Denne påstanden kan nok stemme for deler av Sicilia, men slik vi så med Bin Jubayr beskrivelse av Palermo, kunne innbyggerne dele språk, klær og kulturelle normer. Som vi kommer tilbake til i kapittel 4 kunne sicilianerne dele felles fornavn og etternavn, uavhengig av hvilken religion man tilhørte, og det samme gjaldt språket.¹¹¹ Man skal ikke se bort ifra at andre kulturelle fellestrekk kan ha vært felles blant de bredere lag av befolkningen. Det var først og fremst de latinske, som ikke tilhørte det samme felleskapet, som ikke ble en del av dette flerkulturelle felleskapet. Men som vi skal se i delen om vesperopprøret, ble også denne gruppen en del av felleskapet.

3.3.4 Felles lover og sedvaner

Fram til Roger IIs innføring av et felles lovverk i 1140 var kongedømmets sedvane at alle hadde rett til å dømmes av lovene (eller sedvaner) til den gruppen man tilhørte. I løpet av noen tiår vil jeg foreslå at Sicilia hadde et adskilt, men likeverdig rettssystem. Slaveri var så godt som ikke-eksisterende og livegenskap var aldri like utbredt som i Frankrike eller Tyskland.¹¹² Til sammenligning var systemet under muslimene noe mindre tolerant enn det normannerne etablerte.¹¹³

Rogers lovkode kalt *assizene av Ariano* etablerte et felles føydalt lovverk innenfor et sentralisert kongedømme. Friheten til å praktisere sin egen religion ble beholdt og det samme gjaldt andre individuelle friheter, som senere ble utvidet under Fredrik II.¹¹⁴ Lovverket ble utøvet av omreisende dommere (*justitarius*) som administrerte strafferetten. Disse ble hjulpet av et varierende antall gode menn (*boni homines*) som kunne være både kristne og muslimer.

---

¹¹¹ Metcalfe, 2003: 184-185.

¹¹² Mendola og Alio, 2013: 192.

¹¹³ Mendola og Alio, 2013: 198-199.

¹¹⁴ Mendola og Alio, 2013: 205.

Disse hadde også rett til å anke ovenfor kongen. Norwich ser blant annet på systemet som en forløper for den moderne juryen.¹¹⁵

Fredrik II introduserte et nytt lovverk i 1231 kjent som *konstitusjonen av Melfi*. Lovverket bygget videre på Roger IIs assizes og Fredriks tidligere lovverk fra 1220 kalt *assizene av Capua*. Som fra tidligere tok loven høyde for kongedømmets ulike kulturelle grupper, men var i større grad knyttet til kirkeretten og opptok spørsmål om kjetteri. Som med Englands *Magna Carta* gjorde loven rask domfellelse til en rett for sivilsøksmålere, og til og med for kriminelle tiltalte. Rettsprossene var klart definerte og eldre former som tvekamp var avvirket. Distriktsdommere var forhindret i å dømme i saker hvor deres egne gods kunne skape interessekonflikter, noe Mendola sammenligner med moderne vedtekter om interessekonflikter. Det kan være verdt å påpeke noen individuelle rettigheter som skiller seg ut, deriblant retten til skilsmisse for kvinner. Det er derimot ikke et ensidig innhold av tolerante eller opplyste rettigheter, men også en rekke lover som begrenset personlige friheter.¹¹⁶

Slik det ble redegjort for i kapittel 2 kan politiske institusjoner som parlament knyttes til nasjonsprosessen, ettersom det kan knytte sammen befolkningen. For Sicilias tilfelle ser det ut til at parlamentene var rent rådgivende og ikke lovgivende. I 1097 i Mazara del Vallo fant den første samlingen sted under innkallelse av Roger I. Det sicilianske parlamentet var delt inn i tre deler. Den første var den føydale med representanter fra grevskap og baronier. Den andre omfattet de geistlige og den siste delen besto av representanter fra kongens krongods, deriblant en rekke av Sicilias byer. En forsamling i 1129 erklærte en landefred blant baronene, som senere ba Roger om å ta kronen. Abulafia mener at Rogers bruk av et parlament i 1130 først og fremst viser at han tok i bruk ulike tradisjoner (føydale) for å legitimere sitt nye kongedømme.¹¹⁷ Den første store endringen inntraff under Fredrik II, som inkluderte deler av sivilsamfunnet i parlamentet.¹¹⁸

Det sicilianske aristokratiet valgte ikke kongen, men det utviklet seg en tradisjon for å godkjenne den nye kongen slik man ser i 1190 og 1282. Da Jakob II ikke evnet å kjempe for sicilianerne valgte de Fredrik III som mottok kronen fra et siciliansk parlament i 1297.¹¹⁹ Det innebærer imidlertid ikke en svekkelse av kongens autoritet eller et valgkongedømme, men at slik Abulafia påpeker, kunne valg være viktige for en elite som fryktet konsekvensene av et

---

¹¹⁵ John Julius Norwich. *The Normans in Sicily, the magnificent story of the other Norman Conquest*. England, 1992 (opprinnelig to separate bøker den første fra 1967, den andre fra 1970): 459-460.

¹¹⁶ Mendola og Alio, 2013: 273-277.

¹¹⁷ Abulafia, 1988: 30-31.

¹¹⁸ Ukjent forfatter, *Parlamentets historie*: <https://sites.google.com/site/ilparlamento02/storia-del-parlamento>

¹¹⁹ Abulafia, 1988: 428.

manglende lederskap.¹²⁰ Til tross for at begrepet parlament brukes om middelalderens Sicilia ser det ikke ut til å ha hatt samme funksjon eller blitt holdt jevnlig, slik som parlamentet i middelalderens England.

3.3.5 Toleranse og rettigheter på Sicilia

Det er ikke meningen her å argumentere for at man skal anse Sicilia som en nasjon i moderne forstand, men påpeke de likhetstrekk det sicilianske kongedømmet kan ha hatt med moderne samfunn og noe som skilte det fra andre kongedømmer i middelalderen. Moderne stater kan knyttes opp mot yrings og religionsfrihet, frie domstoler, demokratiske rettigheter og borgerskap tross ulikt etnisk opphav. Slik vi har sett kan man tale om en viss form for yrings og religionsfrihet på Sicilia mellom 1105 og 1194.¹²¹ Rettssystemet var sterkt knyttet opp mot kongemakten, men med profesjonelle dommere og et jurylignende system av «gode menn» gjør at det i det minste kan ha vært mindre vilkårlig enn føydal lov utøvd av godsherrer. Kongemakten på 1100-tallet var for det meste, sterk nok til å håndheve loven.

Demokrati er nok noe av en anakronisme i middelalderen. Representative organer på Sicilia ser hovedsakelig ut til å ha vært rent rådgivende, men for Sicilias tilfelle kan den økte makten til aristokratiet knyttes til dårligere kår for befolkningen flest. På Roger IIs tid var kongedømmet bosted for rundt tre religioner og rundt fire til fem etniske grupper. Både kongedømmets forvaltning og rettssystem benyttet seg i stor grad av personer av muslimsk og gresk opphav. Religiøs og etnisk bakgrunn var dermed ikke et hinder for deltakelse i forvaltningen. Det var blant annet en årsak til at kongedømmet ikke involverte seg direkte i korstogene, på grunn av det høye antallet muslimer som var rådgivere, leger og lærde.¹²² Louis Mendola og Jacqueline Alio velger dermed å kalle Sicilia rundt 1100 for «kosmopolitisk».¹²³

Slik Hubert Houben poengterer var middelaldermenneskenes forståelse av konsepter som intellektuell verdighet, personlig frihet og toleranse ulikt slik de forstås i det moderne samfunnet. Religiøs toleranse der det oppsto var oftest som et følge av pragmatisme og ikke noen humanistisk toleransepolitikk.¹²⁴ Man kan allikevel påstå at intensjonen bak toleransen ikke var det sentrale, men konsekvensen av kongenes politikk ovenfor annerledestroende. Selv om muslimer og jøder var i en noe underlegen posisjon sosialt og økonomisk, var det slik vi har sett, fortsatt en tilnærmet likhet mellom de etniske gruppene i deler av den normanniske

---

¹²⁰ Ibid: 412.

¹²¹ Mendola og Alio, 2013: 190-193, 273-277.

¹²² Rowley, 2009: 189.

¹²³ Mendola og Alio, 2013: 304.

¹²⁴ Loud og Metcalfe, 2002: 319-320.

perioden. At muslimer og ortodokse kristne fikk delta i kongedømmets styring, tyder også på at religiøs bakgrunn ikke alltid var et hinder for sosial posisjon, selv om man etter Roger II ser en tydelig utvikling i en slik retning.

I europeisk seinmiddelalder var tendensen en gradvis avvikling av livegne bønder, mens på Sicilia gikk utviklingen mot at bøndene ble bundet til jorden, noe som var sjeldent i den normanniske perioden. Både Peter III og Fredrik III var avhengig av det sicilianske aristokratiets støtte, noe som sikret aristokratiets rettigheter ovenfor kongemakten og bøndene.¹²⁵ Det bør påpekes at denne utviklingen startet allerede i den normanniske perioden, men økte sterkt i takt med svekkelsen av kongelig makt. Konsekvensen av denne utviklingen var at grunnlaget for Smiths kriterium om felles lover blir noe svekket i andre halvdel av 1200-tallet.

3.3.6 Historisk territorium

Som vi så i kapittel 2 skiller Smith mellom en nasjon og et etnisk felleskap ved at nasjonen er i besittelse av sitt territorium. Mellom 1105 og 1302 er det stort sett lite hensiktsmessig å drøfte om sicilianerne var i besittelse av sitt historiske territorium. Det er nok mulig å argumentere for at sicilianerne ikke styrte seg selv mellom 1266 og 1282, ettersom sicilianerne mistet mye av sine rettigheter og var underlagt franske tropper og en fransk forvaltning.

Jeg har ikke funnet noen klare indikasjoner på at sicilianerne knyttet spesielle egenskaper til sitt territorium. Det er derimot et par punkter som kan relateres til en slik tolkning. I en klagesang tildelt Vilhelm II skrev krønikeren Peter av Eboli om Palermo som: «den trespråklige byen begavet med et trespråklig folk». Dette bygde på forestillinger fra antikken, hentet fra Ovid og Apuleius. Antikkens framstillinger av Sicilia var knyttet til at man på Sicilia snakket tre språk, latinsk, gresk og punisk (punisk er som arabisk et semittisk språk). Ovids tredelte framstilling av Sicilia mener Mallette ga uttrykk for øyas tredelte geografiske form. Denne formen kommer til uttrykk gjennom trinacriasymbolet som viser Medusas ansikt omringet av et triangel formet av tre bein. I antikken og middelalderen var dette bildet brukt for å symbolisere øyas geografiske form, men også å representere hvordan Sicilia var koblet til tre kulturelle regioner. Den latinske i nord, den greske i øst og den puniske/arabiske i sør. Det var dermed ikke uvanlig å forbinde Sicilias geografiske form med øyas trespråklighet.¹²⁶ Denne oppfatningen ser ut til å strekke seg fram til 1200-tallet, men kan trolig ha forsvunnet etter den latinske kulturen ble dominant. Man kan imidlertid ikke fastslå om sicilianerne selv la særlig

---

¹²⁵ Norwich, 2015: 148-149.

¹²⁶ Mallette, 2005: 115-117.

vekt på disse elementene, men som vi så med den sicilianske fanen fra 1282, brukte sicilianerne de samme symbolene i utformingen av fanen.

3.4 Den sicilianske vesper som et nasjonalt opprør?

Slik diskutert i kapittel 2 mener Hastings at man kan skille mellom nasjonalisme som ideologi og kulturelt fenomen. Som et kulturelt fenomen beskriver han det som et utbrudd av sterke latente krefter, utløst i et øyeblikk av desperasjon. Det vil i praksis være på grunn av krigføring eller fremmed okkupasjon. Roshwald bygger videre på Hastings definisjon og argumenterer for at nasjonalisme kan karakteriseres av at medlemmene streber etter frihet, politisk territoriell selvstendighet og nasjonal verdighet. Mennesker som utgjør et nasjonalt felleskap vil dermed agere med nasjonalisme under de riktige forutsetningene. Jeg vil her drøfte hvorvidt den sicilianske vesper kan tolkes som en form for siciliansk nasjonalisme.

Opprøret kjent som den sicilianske vesper (eller aftensang på norsk) fant sted 30. mars 1282. Den utløsende årsaken skal ha vært en fransk offisers atferd ovenfor en av Palermos gifte kvinner. Hendelsen førte til et opprør som spredte seg over hele byen, hvor nærmest alle franskmenn ble drept av sicilianere. Innbyggerne erklærte seg for et byfelleskap (*commune*) og sendte budbringere rundt på øya for å spre opprøret videre.¹²⁷ Det er tvilsomt om opprøret ville lyktes uten hjelp utenfra. De som motarbeidet Karl, samlet seg rundt hoffet til Peter III av Aragon. Flere av dem hadde vært i tjeneste hos Hohenstaufferne og arbeidet aktivt for å sanke støtte for frigjørelsen av Sicilia.¹²⁸ Den mest kjente av dem var John av Procida, som etterhvert ble kansler for Peter III. Det var giftermålet mellom Manfreds datter Constance og Peter (III), som ga Peter en mulighet for å involvere seg på Sicilia. Peter III sendte sin flåte mot Sicilia under påskudd av å føre korstog i Tunisia. Peter var forsiktig med å gi sin støtte til sicilianerne. Han risikerte krig med Frankrike, ettersom Ludvig IX ga sin støtte til broren Karl (I).

Få hadde ventet at sicilianerne kunne forsvare seg mot Karls langt mektigere styrker. Den 28. april spredte opprøret seg til Messina. Byen var hovedsete for Karls sicilianske forvaltning, samt tilholdssted for en stor flåte. Flåten ble brent og Karls tilhengere ble enten drept eller flyktet. Peter planla å avvente med å gripe inn inntil Karl var opptatt med et planlagt felttog mot Bysants. De sicilianske opprørerne bekjempet Karls motangrep ved Messina. Sicilianerne var imidlertid avhengig av utenlandsk støtte for å motstå et nytt angrep.¹²⁹ Peter hadde avventet situasjonen, men da han mottok nyhetene fra Messina ga han dem sin støtte. Han ble møtt av

---

¹²⁷ Runciman, 2016: 214-217.

¹²⁸ Norwich, 2015: 133-134.

¹²⁹ Runciman, 2016: 218-228.

en siciliansk delegasjon nær Collo (Algerie). Der lovte han å gi sicilianerne sine gamle friheter, slik det hadde vært under Vilhelm II. Sicilianerne uttrykte at de ønsket Constance som dronning av Sicilia, siden hun var den rettmessige arvingen til kongedømmet.¹³⁰

Peter dro med sin hær til Palermo hvor en forsamling erklærte ham konge 4. september i 1282. Peter og sicilianernes kamp mot Karl var vellykket og det lyktes dem å vinne en rekke slag mellom 1282 til 1284. Karl I døde i 1285, etterfulgt av Peter III ti måneder senere.¹³¹ Peters kongedømme ble delt mellom hans to eldste sønner, der Sicilia gikk til Jakob II. Krigen om Sicilia hadde utviklet seg til en internasjonal storkrig, hvor alle parter ønsket en avslutning på konflikten. Jakob så krigen om Sicilia som en økonomisk, militær og diplomatisk byrde og søkte fred med sine fiender. Hans yngre bror Fredrik III var regent på Sicilia og nektet en fredsavtale, noe som førte til at de sicilianske baronene (parlament) fikk ham erklært som konge i 1297. Fredrik var da for en kort periode i krig med både huset Anjou, papedømmet og Aragon.¹³² Det ble inngått en fredsavtale den 31. august 1302, som endte den tjue år lange konflikten mellom sicilianerne og huset Anjou. Avtalen innebar at Fredrik III ble konge av øya Sicilia (Trinacria), mens Karl II beholdt kongedømmet Sicilia. Etter Fredrik III's død skulle kongedømme gå tilbake til huset Anjou. Hverken Fredrik eller sicilianerne var villige til å innfri dette kravet, som ble fjernet allerede i 1308.¹³³

Peter III var avhengig av de sicilianske baronene for støtte. Han flyttet hovedsetet fra Messina tilbake til Palermo. Han lovet dem at Sicilia skulle fortsette som et separat kongedømme og gikk så langt som å love at etter hans død skulle hans to troner fordeles på hans to sønner.¹³⁴ Fredrik III var populær blant sicilianerne. Han lovte å holde et årlig parlament, han skulle aldri forlate øya og ikke føre krig uten godkjenning av «alle» sicilianere. Han var også bundet til å ikke innføre nye skatter uten godkjenning av parlamentet. Sicilianerne var fornøyd med at deres konge var forbeholdt dem og ivaretok deres interesser, i kontrast til de siste hundre årene. Norwich mener de sicilianske baronene ikke var opptatt av Sicilias selvstendighet og først og fremst forsøkte å sikre seg sin egen rikdom.¹³⁵

---

¹³⁰ Ibid: 227.

¹³¹ Norwich, 2016: 136-137.

¹³² Abulafia, 1988: 428.

¹³³ Runciman, 2016: 275-279.

Runciman antyder at Fredrik III (og mulig resten av sicilianerne) ikke planla å fullbyrde avtalen, men så den som et midlertidig krav som kunne motarbeides senere.

¹³⁴ Ibid: 139.

¹³⁵ Ibid: 146, 148.

Det har hersket uenighet om den sicilianske vesper var et resultat av utenlandsk planlegging eller iverksatt av sicilianerne selv.¹³⁶ For 1700-talls forfattere som Voltaire og Gibbon var vesperen ledet av John av Procida, som var ansatt hos Peter III og tidligere i tjeneste hos Manfred. Foruten kongeriket Aragon, fikk de sicilianske opprørerne også støtte fra den bysantinske keiseren Mikael VIII Palaiologos. Mikael fryktet Karls I angrep på Konstantinopel og sendte både agenter og penger for å sikre opprørets suksess. Den sicilianske historikeren og separatisten Amari forsøkte å motbevise at opprøret var ledet utenfor Sicilia. Han valgte å tolke hendelsen som en nasjonal folkelig revolusjon på linje med dem i sin samtid.¹³⁷ Runciman mener at sicilianerne var avhengig av utenlandsk støtte for å vinne krigen, men det var deres egen innsats som førte til at de vant sin selvstendighet.¹³⁸ Det er imidlertid mer sikkert at når opprøret først var igangsatt, var sicilianerne klare for å kjempe inntil de hadde gjenvunnet sin frihet. Det er trolig at opprøret aldri ville lyktes uten utenlandsk støtte, men selve utbruddet og dets fremste virkninger var sicilianernes egen fortjeneste. Situasjonen gagnet Peter III, men det utelukker ikke at opprøret bygde på sicilianernes evne til å stå samlet. Steven Runciman mener at både Karl og pavedømmet undervurderte samholdet som hadde oppstått blant sicilianerne og hvilke krefter som lå latent i denne formen for verdslige felleskap.¹³⁹

Runciman mener det bekrefter hvordan nasjonale felleskap ikke var forhindret av etnisk ulikhet. Ifølge en krøniker sendte folket i Palermo ut budbringere gjennom landet for å sikre støtte for Sicilias velferd og frihet. Ambassadøren de sendte for å søke støtte hos Peter III, snakket på vegne av folket av Sicilia (*gens*). Reynolds mener det er usikkert om man her betegner folket på Sicilia eller kongedømmet i sin helhet.¹⁴⁰ Et argument for at hendelsen refererte til bare sicilianerne er at opprøret mot Karl aldri hadde særlig oppslutning blant noen på fastlandet. Sicilianerne stilte heller aldri krav om å gjenopprette kongedømmet slik det hadde vært tidligere, eller søkte støtte blant sine tidligere landsmenn på fastlandet. Det kan også forklares ved at det var sicilianerne som gjennomgikk tilnærmet alt av Karls mishandling og at kongen aldri oppholdt seg på Sicilia.¹⁴¹

Den sicilianske identiteten kan også ha blitt styrket av tilstedeværelsen av Karls soldater på Sicilia. Det kan knyttes til hvordan en gruppeidentitet kan bli styrket av å avgrense seg negativt

---

¹³⁶ Ibid: 288.

¹³⁷ Mallette, 2005: 37-38.

¹³⁸ Runciman: 284-285.

¹³⁹ Runciman kaller det "the nascent spirit of nationalism".
Ibid: 280-281, 285.

¹⁴⁰ Reynolds, 1997: 300-301.

¹⁴¹ Dunbabin, 2011: 176.

opp mot andre grupper. Sicilianerne brukte blant annet franskmenns uttale av det sicilianske ordet for kikerter (Ciciri) for å identifisere franskmenn fra sicilianere, før de drepte dem.¹⁴²

Jeg vil påpeke at den sicilianske vesper er i tråd med Hastings og Roshwalds forståelse av nasjonale opprør. Innbyggerne søkte frihet fra undertrykkelse og til en viss grad selvstendighet til å styre seg selv. Verdighet var en sentral faktor i utbruddet av opprøret, ettersom sicilianerne under Karls styre anså seg som annenrangs innbyggere i sitt eget rike.¹⁴³

Sicilianerne hadde ikke som mål å forene det gamle kongedømmet, men ønsket en konge som bevarte deres velstand og friheter.¹⁴⁴ Peter III's støtte til sicilianerne innebar en risiko for at Sicilia ble underlagt kongedømmet Aragon, men det betyr ikke at mangelen på kravet om en egen stat, utelukker en nasjonal identitet blant sicilianerne. Erik Opsahl argumenterer for at man kan tale om en norsk identitet blant nordmenn i seinmiddelalderen. Til tross for at nordmennene utgjorde et nasjonalt felleskap, krevde de ikke et eget kongedømme.¹⁴⁵ Det styrker påstanden om at sicilianerne mot slutten av 1200-tallet kunne ha hatt en nasjonal identitet, til tross for at de allierte seg med kongedømmet Aragon, og risikerte å bli underlagt denne kongemakten.

Den sicilianske fanen fra 1282 viser hvordan parlamentet som valgte Peter III var bevisst på territoriets historie og symbolikk, selv om man må være forsiktig med å tolke navnebyttet, som et nasjonalt trekk, gjenspeiler det allikevel en tydeliggjøring av Sicilia som noe eget. Palermo og Messina hadde over lengre tid hatt et rivaliserende forhold, men selv de fleste innbyggerne i Messina støttet opprøret.¹⁴⁶ Blant de bredere lag av befolkningen må det også ha vært sterk støtte ettersom de evnet å mobilisere en tilstrekkelig styrke mot Karl. Aristokratiet kan tidvis ha handlet ut fra egne interesser, men opprøret ville aldri lyktes uten støtte fra flertallet av denne gruppen. Opprørets omfang og støtte over hele Sicilia er altså et viktig poeng om hvor utbredt det sicilianske felleskapet var på dette tidspunktet.

3.5 Avslutning

Det er problematisk å tidfeste når Sicilias befolkning kan ha ansett seg selv som et eget folk. Det er funn som tyder på at utlendinger beskrev dem som sicilianere, uavhengig av etnisk gruppe, før kulturen ble ensrettet. Rundt den sicilianske vesper er det mer klart at både utlendinger og befolkningen selv kalte seg sicilianere mot slutten av det trettende århundre. Til

---

¹⁴² Ibid: 89.

¹⁴³ Ibid: 137-138.

¹⁴⁴ Ibid: 228.

¹⁴⁵ Erik, Opsahl, Nasjonal identitet i middelalderen? I Bohusläns museum rapport, 2012.

¹⁴⁶ Norwich, 2016: 220.

tross for at det var mest sannsynlig at navnebytte var bestemt ut fra pavens politiske preferanse, skal man ikke se bort ifra at navnebyttet også kan ha vært ønsket av sicilianerne selv, ettersom det tydelig knyttet kongedømmet opp mot Sicilia. Kongedømmets flerkulturelle befolkning kan ha vært et hinder for utviklingen av tradisjonelle nasjonsbyggende myter, men det er allikevel eksempler av historieskriving og myter som kan ha hatt en slik rolle, ikke ulikt hvordan skottene utviklet en felles opphavsmyte til tross for at manglet et felles etnisk opphav. Sicilia mellom 1105-1194 var på mange måter flerkulturelt. Det kan imidlertid diskuteres om denne kulturen var en felles siciliansk kultur eller en påtvunget en fra monarkiets side seg.

Fra og med Fredrik kan man tale om utviklingen av en nasjonal skriftkultur på Sicilia, men denne var nok også forbeholdt eliten. For deler av 1100-tallet viste det sicilianske kongedømmet en særegen toleranse ovenfor de ulike religiøse gruppene i samfunnet og opprettholdt en separat men rettferdig rettspraksis ovenfor innbyggerne. Vi har også sett hvordan et visst antall personlige rettigheter fra øyas muslimske periode ble videreført i det sicilianske kongedømmet, noe som innebar at de bredere lag av befolkningen kan ha hatt en styrket posisjon i sammenligning med andre kristne kongedømmer i samtiden. Til tross for at befolkningen ble kulturelt ensretter i løpet av 1200-tallet, ser det ut til at rettighetene til befolkningen ble svekket av at aristokratiet sikret sine egne rettigheter på bekostning av andre grupper.

Slik vi så i kapittel 2 mener Smith at alle nasjoner har sin opprinnelse i én etnisitet. Jeg har argumentert for at Sicilia på 1100-tallet hadde flere trekk av å være en nasjon, men uten at man kan snakke om en etnisk kjernegruppe. Sicilia i andre halvdel av 1200-tallet tilfredsstiller Smiths krav om en etnisk kjernegruppe, men som vi har sett er det et svakere grunnlag for å påvise Smiths kriterier om en felles offentlig kultur og felles lover og sedvaner etter 1266.

4. Faktorer i nasjonsprosessen

4.1 Innledning

I dette kapittelet skal jeg forklare de historiske faktorene som spilte en rolle i utviklingen av en siciliansk nasjon. Jeg vil først ta for meg hvilken rolle kongedømmet spilte i en slik prosess. Jeg vil så se på ulike årsaker som drev fram eller forhindret kulturell integrasjon i befolkningen på Sicilia. Til slutt vil jeg se på hvordan geografiske forhold kan ha påvirket prosessen.

Som vi så i kapittel 2 har Susan Reynolds argumentert for at nasjonal identitet i middelalderen var en følge av riksdannelsen. Det kan altså være grunnlag for å vise hvordan det sicilianske kongedømmet kunne føre til et «riksfelleskap» blant innbyggerne, fremfor et felleskap bygd på en etnisk identitet. Det utelukker ikke dermed at en nasjonal identitet kunne oppstå mot slutten av 1200-tallets Sicilia, hvor en kulturell ensretting kan ha vært en pådriver for en slik utvikling.

4.2 Kongedømmet

Jeg vil påpeke at opprettelsen av kongedømmet var den fremste faktoren som påvirket den sicilianske nasjonsprosessen. Muslimer og ortodokse kristne ble satt under press som følge av Sicilias gjenforening med den vestlige kristenheten, noe som gradvis førte til en kulturell ensretting av befolkningen. Kongedømmet var en sentral politisk aktør i middelhavsregionen fram til 1200-tallet, men ble svekket som følge av invasjon og tap av selvstendighet. I denne delen vil jeg se på ulike aspekter av kongedømmet for å drøfte hvilken rolle de kan ha hatt, både for å styrke og eventuelt svekke nasjonsprosessen på Sicilia.

4.2.1 Forvaltningen

Historieforskning om Sicilia i høymiddelalderen har fokusert sterkt på kongedømmets forvaltning, som på flere måter skilte seg ut fra andre kristne kongedømmer i samtiden. Det sicilianske kongedømmet var fra begynnelsen av en blanding av forskjellige styringsinstitusjoner og videreførte forvaltningspraksiser fra øyas greske og muslimske befolkning. Det mest framtrekkende trekket ved Sicilia var nok inkludering av ulike religiøse grupper i kongedømmets forvaltning. Både muslimer og mange eks-muslimer hadde høye posisjoner, fortrinnsvis forvaltningsorgan tilknyttet økonomiske gjøremål. Forvaltningens tjenestemenn var profesjonelle byråkrater tilknyttet kongemakten. Lederen for flåten hadde tittelen «emir av emirer» (admiral) og var den øverste stillingen i kongedømmet utenom

kongen.¹⁴⁷ Både arabisk, gresk og latin var offisielle språk i tillegg til normannerfransk som dominerte ved hoffet. Rogers kanselli utsendte dokumenter på både latinsk, arabisk og gresk. En praksis som vedvarte gjennom store deler av den normanniske perioden.¹⁴⁸

Underlagt admiralen og kurien var to separate landregistre kjent som *divans*, som trolig var formet etter en lignende organisering som hos de egyptiske fatimidene. Det ene kammeret besto hovedsakelig av muslimer og kontrollerte inntektene fra toll, monopoler og føydale gods. Det andre kammeret var drevet primært av ortodokse kristne og et siste skal ha fungert likt det anglo-normanniske skattekammeret (*exchequer*). Som vi så i kapittel 3 hadde kongedømmets kanslere (*camerarii*) ansvar for distriktene og under dem en gruppe lokale guvernører valgt ut fra hvilken etnisk gruppe som var mest prominent i deres område. For å forhindre korrupsjon og maktmisbruk hadde selv de laveste tjenestemenn en mulighet til å svare ovenfor hoffet eller kongen selv.¹⁴⁹ Sicilia skilte seg fra kongedømmets italienske landområder ved at det normanniske aristokratiet i liten grad eide landområder eller holdt stillinger i forvaltningen på Sicilia. Majoriteten av jorda på Sicilia var kongens krongods og ble forvaltet av kongens tjenestemenn. Kongens hoff besto av en gruppe som kaltes *familiars*, som tok viktige avgjørelser for kongedømmet og vedrørende kongen. Etter Roger IIs død ble denne gruppen langt mektigere, mens admiralposisjonen ble svekket.¹⁵⁰

Under Vilhelm I opprettes forvaltningsorganet *duana baronum*, som fremste oppgave var å kontrollere aristokratiet og byene i Italia. Denne opprettelsen lyktes i å redusere opprør på fastlandet og knytte aristokratiet til kongemakten.¹⁵¹ I Fredrik IIs regjeringstid ble godssystemet utviklet videre fra slik det fungerte i den normanniske perioden. Enkelte byer var kontrollert av en godsherre, mens andre beholdt sin tidligere status som krongods. I likhet med tidligere var det meste av jorda kongens krongods, men betraktelig mindre enn før.¹⁵²

Hiroshi Takayama påpeker hvordan balansen mellom tjenestemenn, geistligheten og aristokratiet var sentralt for forvaltningens effektivitet, hvorav sistnevnte gruppe ble aktivt holdt utenfor makten av kongen og hans fremste tjenestemenn. Slik vi så tidligere var inkluderingen av grekere, muslimer og utenlandske tjenestemenn en viktig del av den

---

¹⁴⁷ Norwich, 2016: 33, 113.

¹⁴⁸ Antonio, Marongiu, A Model State in the Middle Ages: The Norman and Swabian Kingdom of Sicily, Comparative Studies in Society and History, Vol. 6 No. 3, 1964: 314-315.

¹⁴⁹ John Julius Norwich. The Normans in Sicily, the magnificent story of the other Norman Conquest. England, 1992: 459-460

¹⁵⁰ Hiroshi Takayama: The Great Administrative Officials of the Norman Kingdom of Sicily, Papers of the British School at Rome, Vol. 58, 1990: 333-335.

¹⁵¹ Takayama, 1990: 333.

¹⁵² Mendola og Alio, 2013: 77.

sicilianske forvaltningen. Takayama påpeker hvordan flere muslimer og eks-muslimer utgjorde en sentral ressurs for de sicilianske kongene, ettersom det gjorde dem mindre avhengig av de normanniske baronene og tilføyde vesentlige kunnskaper til forvaltningen. Til gjengjeld var muslimene avhengig av monarkens beskyttelse mot baronene, noe som sikret deres lojalitet ovenfor kongen.¹⁵³ Jeremy Johns påpeker et skifte i kongedømmets forvaltningspraksis, en generasjon etter erobringen. Denne endringen skjedde som en følge av at det ble vanskeligere å finne kvalifiserte tjenestemenn, i takt med nedgangen av muslimske skolerte på Sicilia. Dette førte imidlertid til andre nydannelser innenfor kongedømmets organisering, særlig dem innført av Fredrik II.¹⁵⁴

4.2.2 Kongemakt på Sicilia.

De sicilianske kongenes tendens mot enestyre har vært et omstridt spørsmål i siciliansk middelalderforskning. Antonio Marongiu har påstått at det er en forenkling å snakke om én type kongedømme eller monarki i middelalderen. Han mener det normanniske kongedømmet skilte seg fra andre kristne kongedømmer ved at kongene hadde få eller ingen begrensninger på sin maktbruk. Han har videre argumentert for at den sterke kongemakten var den viktigste årsaken til at kongedømmet fortsatte, til tross for dynastiske kriser i 1194 og 1266.¹⁵⁵ Marongiu mener de sicilianske kongenes makt og autoritet var tilsvarende de antikke romerske keiserne og deres etterfølgere i det bysantinske riket. Et monarki som ikke kjente til noen overordnende, ingen institusjonelle begrensninger og behøvde ingen tillatelser fra sine undersåtter.¹⁵⁶ Roger påberopte seg retten over lovgivning, noe han legitimerte med at det var gitt ham av Gud. Denne retten var innenfor vestlig doktrine, bare tilskrevet keiseren. Fredrik II krevde at loven hans var altomfattende, uavhengig av hans eget nærvær.¹⁵⁷ De sicilianske kongene så seg altså likestilt med keiserenmakten, noe de brukte for å motvirke pavelig innblanding på Sicilia.¹⁵⁸ Roger ble ofte anklaget for å være en tyrann, men Marongiu påstår det normanniske kongedømmet aldri tok til tvungen maktbruk, med unntak av i krig. Kongens tilnærmet enestyre var forutsetningen for at de ulike gruppene i samfunnet beholdt sin status og deres sedvaner og språk ble respektert.¹⁵⁹ Antonio Marongiu påpeker at Roger II hadde tilnærmet

---

¹⁵³ Takayama, 1990: 333-335.

¹⁵⁴ Foerster, 2013: 9.

¹⁵⁵ Manongiu, 1964: 315.

¹⁵⁶ Ibid: 307-308.

¹⁵⁷ Ibid: 318-320.

¹⁵⁸ Ibid: 311-312

¹⁵⁹ Ibid: 313.

full kontroll over baronene, geistligheten og byene, som hadde lite selvstendighet. Det samme gjaldt hoffet eller kurien, som manglet muligheten til å handle utenfor kongens vilje.

De sicilianske kongenes maktbruk var i offentligheten legitimert ved at den kom fra Gud, noe som ble koblet til bysantinske ideer om keiserlig enestyre. Denne makten hvilte i praksis på aristokratiets svake posisjon på Sicilia, hvor maktbruken ble sikret av at muslimske og greske tjenestemenn var i et gjensidig avhengighetsforhold til kongene. Etter hvert som greske og muslimske grupper ble svekket ble kongemakten mer avhengig av det latinske aristokratiet, som til gjengjeld støttet opp om kongemakten.

Flere historikere har ment at de normanniske kongene presenterte seg selv ulikt ovenfor ulike samfunnsgrupper. For sine greske innbyggere var kongen en bysantinsk keiser (*basileus*), for muslimene en emir og for de latinske kristne en føydalkonge. Det er mulig at de sicilianske kongene spilte på ulike identiteter, ikke ulikt slik konger av sammensatte riker i tidligmoderne tid kunne opptre forskjellig etter hvilken gruppe de henviste seg til. Som under hyllingen av den dansknorske kongen Kristian III, hvor han henviste til den norske loven for å sikre støtte blant nordmennene.¹⁶⁰ Abulafia argumenterer for at noen historikere har framhevet noen sider av monarkiet ovenfor andre, noe som kan være tilfelle med Marongui som har vektlagt de bysantinske innflytelsene på monarkiet.¹⁶¹ Wieruszowski mener også at Rogers tendenser av enestyre, har vært overdrevet. Hun påpeker at det har vært lagt for sterk vekt på de symbolske elementene, som egentlig var kongelig propaganda eller kunstneriske uttrykk fra Rogers greske tjenestemenn.¹⁶²

Antagelsen at baronen og enkelte ledende bymenn utpekte kongen stod i motsetning til pavedømmets synspunkt om at den sicilianske kongen var valgt av paven, i makt av at paven var den sicilianske kongens lensherre.¹⁶³ Bruk av parlament for å velge konge slik det inntraff i 1130, 1190 og 1282 kunne da være en metode for å omgå pavens krav om herredømme over Sicilia. Parlamentets «valg» av kongen smigret baronene og sikret deres støtte i konflikter med paven.¹⁶⁴ Det bør imidlertid påpekes at det sicilianske kongedømmet ikke var et valgkongedømme, ettersom Roger I i 1098 sikret retten om at grevskapet skulle gå i arv.¹⁶⁵

---

¹⁶⁰ Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen, Erling Sandmo, *Norsk historie II 1537-1814*, Oslo 2003: 146-147.

¹⁶¹ Abulafia, 1988: 31.

¹⁶² Helene Wieruszowski: *Roger II of Sicily, Rex-Tyrannus*, In *Twelfth-Century Political Thought, Speculum*, Vol. 38, 1963:

¹⁶³ Antagelsen kom av at Roger II ble kronet av motpaven Kletus.

¹⁶⁴ Abulafia, 1988: 412.

¹⁶⁵ Evelyn Jameson, *The Sicilian Norman Kingdom In The Mind Of Anglo-Norman Contemporaries*, *Annual Italian Lecture of the British Academy*, 1938: 4.

4.2.3 Monarkene

Roger II har i siciliansk middelalderforskning blitt tildelt en særegen rolle som arkitekten bak kongedømmets utforming og suksess i å håndtere ulike religiøse grupper.¹⁶⁶ Norwich overveier muligheten for at den historiske utviklingen på Sicilia, kunne tatt en annen retning hvis Roger hadde regjert i femten år til. Med den virkning at en nasjonal identitet ville utviklet seg sterkere i befolkningen. Det bør poengteres at slik vi så i del 3.2 var mye av Roger IIs nydannelser bygd på institusjoner etablert under Roger I. Norwich påpeker at det allerede ved Rogers død i 1154 eksisterte synlige tegn på at kongedømmets indre stabilitet var svekket, noe som ble synlig i regjeringstiden framover.¹⁶⁷

Til tross for at Vilhelm I i kildene har blitt presentert som en konge med manglende evner og arbeidsvilje, er det tvilsomt om noe i hans regjeringstid innebar framtidig nedgang og tap av selvstendighet.¹⁶⁸ Vilhelm I viste store evner som hærfører og var en samlende kraft for kongedømmet, når det var satt under press. Sønnen Vilhelm II fikk tilnavnet «den gode». Det skyltes i stor grad stabiliteten og velstanden i hans regjeringstid, men det kan også forklares med at Vilhelm I sikret kongedømmets mot angrep i slutten av sin styringstid. Det var langt mer sannsynlig at kongedømmets tap mot den tysk-romerske keiser Henrik VI i 1194 skyldtes Vilhelm II handlinger. Vilhelm IIs tap mot Bysants i 1178 førte til store tap av ressurser, soldater og ikke minst en svekkelse av den mektige sicilianske flåten.¹⁶⁹ Like utslagsgivende var Constances giftermål med Henrik VI, som inntraff fordi Vilhelm II ønsket å sikre sin nordlige flanke før angrepet mot Bysants. Det ga den tysk-romerske keiseren et legitimt grunnlag for å kreve den sicilianske tronen og førte til flere tiår med politisk ustabilitet på Sicilia.

Da det brøt ut opprør i 1162 forekom det angrep på religiøse minoriteter flere steder på Sicilia, også i Palermo hvor dette hittil var ukjent. Byens muslimer viste sin støtte for Vilhelm I.¹⁷⁰ Eksempelet underbygger kongenes viktige rolle som bindeledd mellom de ulike religiøse gruppene og i takt med at kongemakten ble svekket forsvant også denne beskyttelsen. I likhet med Roger II og Fredrik II kunne Vilhelm II tale arabisk. Under et jordskjelv i 1169 talte han

---

¹⁶⁶ Mendola og Alio, 2013: 195.

¹⁶⁷ Norwich, 2016: 86.

¹⁶⁸ Kjent som «the bad» eller «the wicked». Det strides hvorvidt Vilhelm fortjente disse betegnelsene. Krønikeren Hugo Falcandus var en av de fremste kildene om Vilhelms liv og skal ha vist en sterk forakt ovenfor kongen. Vilhelms manglende evne til å følge opp farens prestasjoner, skal også ha påvirket hans omdømme i ettertiden.

Norwich, 2016: 87.

¹⁶⁹ Matthews, 1992: 277-278.

¹⁷⁰ Mendola og Alio, 2013: 225.

til sine undersåtter og sa at «alle kunne be til den guden han tilba, han som har tro i sin gud vil føle fred i hjertet».¹⁷¹ Denne hendelsen kan gi et innblikk for hvordan kongene var en sentral bidragsyter for å sikre felleskapet blant innbyggerne.

Fredrik II gjorde mye for å styrke kongedømmet etter fragmentering av kongelig makt mellom 1194 og 1208. Han økte kongedømmets velstand betraktelig ved at han gjeninnførte kontrollen over aristokratiet, samt sikret velstanden i byene som i perioder hadde vært under kontroll av nord-italienske handelsbyer. Han grunnla nye byer, styrket økonomien og opprettet et universitet i Napoli, som var det eneste tillate for rikets tjenestemenn. Fredrik vokste opp i Palermo og foretrakk Sicilia framfor hans andre besittelser. Det var også på Sicilia at hans nydannelser innen retts og forvaltningssystemet ble sterkest gjennomført. Til tross for hans høye tanker om øya, var han aldri godt likt blant sicilianerne, som til en viss grad skyldtes farens dårlige omdømme. Han gjenopprettet lov, velstand og kongelig makt, men alt ble gjennomført gjennom sterk maktbruk og uten sicilianernes samtykke, noe de også mislikte ham for. Han økte også skattene og krevde menn for å tjene i hans utenlandske felttog i Tyskland, Italia og Levanten.¹⁷²

Det er problematisk hvorvidt Fredrik IIs politikk kan ha ført til politisk og kulturell fragmentering, noe som ble tilstanden etter hans død. Hans fremste feilsteg var mangelen på en fullverdig arving, som var i stand til å fortsette farens arbeid. Fredriks politikk ovenfor pavedømmet førte også til sistnevntes lange kamp for å fjerne Hohenstaufferne fra Sicilia, noe som forhindret den politiske stabilitet innen kongedømmet. Hans involvering nord for Alpene og i Levanten kan og ha ført til at sicilianerne følte seg oversett. For å sikre støtte for reformering av kongedømmet var Fredrik II avhengig av den latinsk-kristne eliten. Denne gruppen krevde en hardere behandling av muslimer og kjetteri, noe Fredrik godtok så lenge det sikret ham deres lojalitet. Dette førte til at den latinske eliten ble knyttet sterkere opp mot kongemakten enn tidligere, men som en konsekvens av denne politikken ble toleransen mot minoritetsgrupper senket.¹⁷³ Det fullbyrde den kulturelle ensrettingen på Sicilia, men jeg vil påpeke at denne utviklingen var uunngåelig på dette tidspunktet.

Roger (II) og Fredriks (II) prestasjoner som herskere har i litteraturen vært tildelt kongenes store ambisjoner og interesse i å bygge opp kongemakten. Begge samlet lærde fra hele middelhavsregionen og inviterte dem til sitt hoff. Roger IIs interesse for kunnskap kan belyses av «Rogers bok» som ble skrevet mot slutten av hans regjeringstid. Boken inneholdt et bredt

---

¹⁷¹ Ibid: 233.

¹⁷² Runciman, 2016: 13-14.

¹⁷³ Abulafia, 1988: 202-222.

utvalg av geografiske opplysninger, deriblant at jorden var formet som en kule.¹⁷⁴ Fredrik II var også opptatt av kunnskap og skrev selv flere bøker om håndtering av falker. Det bør ikke være problematisk å påpeke at Roger og Fredrik var særdeles intelligente herskere, noe som ga utslag i kongedømmets organisering.

Foruten kongene er det vært og kort nevne innflytelsen til deres ledende ministre. Georg av Antiokia var sentral i utformingen av kongedømmet og særlig ovenfor de ulike etniske gruppene. Georg var av syrisk ætt og tilhørte den greske kristenheten, noe som gjorde ham til den fremste representant for denne delen av befolkningen.¹⁷⁵ I Vilhelm I regjeringstid var kongedømmets forvaltning styrt av hans fremste minister Maio av Bari. Vilhelm (I) var lite interessert i å styre selv, så Maio tok i flere år de sentrale avgjørelsene på kongens vegne. Han fikk skylden for mye av det som hadde gått galt i løpet av Vilhelm Is regjeringstid og ble myrdet i et komplott for å fjerne ham fra makten.¹⁷⁶

4.2.4 Baronene.

Før erobringen av Sicilia hadde Roger (I) og Robert lovet rikdom og landområder til sine normanniske og lombardiske tilhengere. Slike landområder skulle gå tilbake til kongen, men ble ofte gitt videre gjennom arv. Over tid utviklet denne gruppen av eiendomsløse riddere seg til en siciliansk elite av fyrster og baroner.¹⁷⁷ Denne gruppen følte seg holdt ute av makten og rikdommen på Sicilia. Norwich påpeker at de manglet både utdannelsen og kompetansen som trengtes for å styre effektivt på Sicilia.¹⁷⁸ Roger II og Vilhelm I strevde med opprør blant baronene i Italia, som anså Hautevillene for å være oppkomlinger, ikke bedre enn dem selv.

Vilhelm II ble utfordret av erkebiskop Walter (of the Mill), som ledet en gruppe baroner og geistlige. Norwich mener denne gruppen ønsket å styrke de føydale rettighetene på Sicilia, noe som ville svekket den tradisjonelt sterke kongemakten.¹⁷⁹ Hendelsen tyder på at en aristokratisk elite hadde rukket å etablere seg på Sicilia i tiden etter Roger II død i 1154.

Fredrik IIs død i 1250 førte til uro i kongedømmet. Ifølge Norwich førte det til at føydale praksiser ble mer vanlig på Sicilia, slik at en større andel av det som hadde vært krongods ble underlagt medlemmer av det kristne aristokratiet. Han mener at uroen skyldtes fraværet av en kongemakt som kunne kontrollere aristokratiet, noe Fredrik II hadde lyktes med. Fredrik IIs

---

¹⁷⁴ Mendola og Alio, 2013: 210.

¹⁷⁵ Metcalfe, 2003: 181.

¹⁷⁶ Mendola og Alio, 2013: 224.

¹⁷⁷ Ibid: 74.

¹⁷⁸ Ibid: 88.

¹⁷⁹ Ibid: 102.

sønn Manfred maktet å samle en større andel av det italienske aristokratiet men manglet støtte blant sicilianerne som så seg lei av Hohenstaufernes ambisjoner om keisermakt.¹⁸⁰

I løpet av perioden 1105 til 1302 kan det drøftes hvorvidt det sicilianske aristokratiet var en samlende eller splittende faktor for utviklingen av felleskap på Sicilia. Som vi har sett handlet aristokratiet på fastlandet ofte mot kongen, men kongene fikk gradvis større kontroll over denne gruppen. På Sicilia hadde aristokratiet lite makt fram til den schwabiske perioden, men man ser konturene av et siciliansk aristokrati som involverte seg i styret og etter hvert forutsatt en deltakelse i kongedømmets styre. Større deler av denne gruppen ser ut til å ha beholdt sin lojalitet ovenfor det staufiske herskerdynastiet etter Karls erobring av kongedømmet. Mot slutten av 1200-tallet er det problematisk å konkludere hvorvidt denne gruppen handlet ut fra en nasjonal identitet som sicilianere, eller manglet slike fellesskapsbånd. Slik vi så i underkapittel 3.4 ser baronene ut til å samle seg rundt Fredrik III, men som Norwich påpeker kan dette skyldes av at de først og fremst var ute etter å sikre sine egne rettigheter. Man kan konkludere med at aristokratiet var en splittende faktor i den første halvdel av perioden oppgaven dekker, mens de i andre halvdel av 1200-tallet var en viktig bidragsyter for siciliansk selvstendighet.

4.2.5 Sicilias velstand.

Fra 1100 til 1300-tallet gikk kongedømmet Sicilia fra å være et av Europas rikeste kongedømmer til å bli et av de fattigste. Øya hadde lenge vært et produktivt område for korndyrking, noe som ble videreutviklet av muslimene som introduserte et avansert vanningsystem. Roger II var den rikeste av de europeiske kongene i sin samtid og inntektene fra Palermo alene, skal ha overgått den samlede inntekten til den engelske kongen. De sicilianske kongene (særlig Roger II) var særdeles effektive i å skaffe seg rikdom, i tillegg til andre former for inntekt deriblant fra bøter. Roger II fikk skaffet store mengder gull fra sine afrikanske besittelser, som ble foredlet i Palermo.¹⁸¹

David Abulafia argumenterer for at de sicilianske kongene mellom Roger II og Fredrik II var dyktige i å få ut store rikdommer av sine landområder, men gjorde lite for å investere i framtidig rikdom.¹⁸² Det høyproduktive landbruket forsvant med muslimene, fordi de italienske immigrantene ikke hadde kunnskapen som trengtes for å drive et spesialisert

---

¹⁸⁰ Norwich, 2015: 128-130.

¹⁸¹Trevor Rowley, *The Normans, Great Britain*, 2009: 195-199.

¹⁸² David, Abulafia, *The Crown and the Economy under Roger II and His Successors*, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol 37, 1983.

landbruk.¹⁸³ Mellom 1100 og 1300-tallet kan befolkningen på Sicilia ha blitt halvert. Fredrik II fikk flyttet både lombarder og grekere til underbefolkede områder på Sicilia, men tiltakene veide ikke opp for den totale fraflyttingen. Sicilia i andre halvdel av 1200-tallet var dermed langt svakere økonomisk enn for bare et hundreår tidligere. I tillegg kan kongenes handelspolitikk ført til at flere italienske handelsbyer tok mye av inntektene, en utvikling som økte i perioder hvor kongemakten var svekket. Kongedømmets velstand ble svekket ved at pave Innocens som formynder tok til seg store verdier, under påskudd av hans posisjon som kongedømmets forsvarer. Han svekket kongemakten ytterligere ved å gi bort store andeler av det sicilianske krongodset.¹⁸⁴

Det kan se ut som at de sicilianske kongenes økonomiske politikk kan ha forverret Sicilias velstand over tid. Dette er imidlertid et omstridt tema i forskningen og det finnes eksempler av at kongene støttet opp om andre inntektskilder, slik som silkeproduksjon i Palermo og eksport av tømmer til skipsbygging.¹⁸⁵ Det er imidlertid ikke romm for å gå dypere inn på dette temaet i denne oppgaven.

Kongedømmets forsvarsevne sto altså i forbindelse med Sicilias velstand, noe som særlig gjaldt for opprettholdelsen av den mektige sjøflåten. Man kan altså konkludere med at den økonomiske utviklingen svekket kongedømmets evne til å forsvare seg og dermed opprettholde stabiliteten som trengtes for å styrke kongedømmet.

4.2.6 Kongedømmet som fedreland

Slik det ble redegjort for i kapittel 2 knytter Caspar Hirschi utviklingen av nasjoner til bruken av betegnelsen *patria* (fedreland) og patriotisme. I likhet med England og Frankrike faller Sicilia inn sammen med kongedømmer som på 1100-tallet blir omtalt som *patria*. Ernst H. Kantorowicz skriver at de normanniske kongene overførte korstogstanken om en forsvarskrig over på deres eget kongedømme og innførte skattelegging i forbindelse med forsvar av kongedømmet (*pro defensione necessitate*) I løpet av 1200-tallet hadde videreutviklet Fredrik II denne skatten til en skatt fast skatt.¹⁸⁶ Å betale skatt var dermed en patriotisk handling. Slik vi så i kapittel 2 mener Hirschi at nasjonalismen utviklet seg ut fra tankegods ment for det universale keiserdømmet og brukte det i juridiske forsvar av egen makt, ofte mot de universale maktene knyttet til den tysk-romerske keiseren og paven. Fra 1300-tallet var kongedømmet

---

¹⁸³ Rowley, 2009: 202-203.

¹⁸⁴ Runciman, 2016: 13.

¹⁸⁵ Rowley, 2009: 196-197.

¹⁸⁶ Ernst H. Kantorowicz, *Pro Patria Mori in Medieval Political Thought*, *The American Historical Review*, Vol. 56, No. 3 (Apr., 1951): 478-479.

som England, Frankrike, Spania og Sicilia alle betegnet som *patria communis* (fedreland) og kongene innen disse landene kunne da dra nytte av lovlig status som *pater patrie*.¹⁸⁷ At kongedømmet Sicilia ble oppfattet som fedreland av sine innbyggere støtter påstanden om at innbyggerne kan ha hatt en riksfølelse knyttet til det å være et eget kongedømme. Denne riksfølelsen ble altså brukt for å legitimere ekstra skattelegging og mobilisering i krisesituasjoner hvor kongedømmet var utsatt for angrep.

4.2.7 Konklusjon – et rikssamlende kongedømme.

Jeg vil peke på at en sterk kongemakt med en effektiv forvaltning var en viktig faktor for politisk og kulturell integrasjon på Sicilia i høymiddelalderen. Kongemakten mistet noe av sin kontroll etter Roger II, men ble gjenopptatt av Fredrik II. Etter Fredrik II død forsvant den sterke kongemakten fra Sicilia, men slik Reynolds påpeker var sicilianerne allerede samlet i et felleskap på dette tidspunktet.¹⁸⁸ De normanniske kongene forsøkte aktivt å knytte de ulike gruppene sammen, men ble utsatt for press av sine latinske undersåtter, etter som denne gruppen ble tallmessig overlegne på Sicilia. Kongens tjenestemenn i distriktsforvaltningen kan ha utfylt rollen som mellomledd mellom styret og innbyggerne slik Roshwald påpeker var en viktig del av nasjonsprosessen. Det er ikke urimelig at denne prosessen kan beskrives som det Smith kaller byråkratisk inkorporasjon, ettersom kongedømmets forvaltning bandt sammen de ulike gruppene i samfunnet. Den sterke kongemakten gjorde det også mulig å motarbeide deler av det normanniske aristokratiet, som i flere tilfeller arbeidet mot kongemakten og andre grupper i kongedømmet. Det er dermed mulig å fastslå at Sicilia var et eksempel på at en riksfølelse og tanken om fedrelandet kunne oppstå til tross for mangelen på en felles etnisk historie. For å underbygge denne påstanden kan man argumentere for at også middelalderens Skottland bærer preg av dette, samt slik Reynolds påpeker, korsfarerkongedømmet i Jerusalem.¹⁸⁹

4.3 Kulturell integrasjon

Hvilke faktorer forhindret eller bremsset utviklingen av en nasjonal identitet på Sicilia? I denne delen vil jeg se på hvilken rolle religion spilte og i hvilken grad flerreligiøsitet var et hinder for kulturell integrasjon i befolkningen. Jeg vil også se på den nasjonsbyggende rollen til krigføring, samt hvilken rolle Palermo kan ha hatt som et samlende rikssentrum.

---

¹⁸⁷ Caspar Hirchi, 2012: 66-71.

Uklart om Hirschi mener Castile eller Aragon når han henviser til Spania.

¹⁸⁸ Mendola og Alio, 2013: 194.

¹⁸⁹ Reynolds, 2002: 301-302.

4.3.1 Normannerne – et identitetsskapende folk?

Mye har vært skrevet om virkningene av normannernes handlinger i det ellefte og tolvte århundre. Deres militære suksesser og evne til å skape solide kongedømmer i England og på Sicilia har ført til tanken om at det var noe særegent ved normannere. Thomas Foerster og Stefan Burkhardt viser til fellestrekk man fant i landene hvor normannerne hersket, men som de påpeker var det usannsynlig at normannernes suksess kan knyttes opp mot deres kulturelle eller etniske egenskaper. De konkluderer med at normannernes tilpasningsevner i så fall var deres fremste egenskap, noe som kan ha vært en følge av at den normanniske kulturen ble til i en flerkulturell kontekst. Han påpeker også at selv om normannerne ikke nødvendigvis intensjonelt framskyndet kulturell integrasjon, la deres erobringer i det minste grunnlaget for det.¹⁹⁰

Den normanniske (mulig lombardisk) krønikeren Vilhelm av Apulia skrev at normannerne tok til seg ulike grupper, lærte dem deres språk og væremåter og lagde et felles folk ut av dem. Reynolds påpeker at det ikke henger sammen med hva slags språk og kultur som ble dominerende for normannernes områder, men at det uansett oppsto et slags folk ut fra deres erobringer.¹⁹¹ Charles Homer Haskins mente normannernes toleranse og assimilering av fremmede kulturer bidro til at deres egen identitet forsvant såpass raskt fra områdene de erobret i sør.¹⁹²

4.3.2 Integrasjon av kulturelle grupper

David Abulafia bruker begrepet *Convencia* for å beskrive normannernes framferd på Sicilia. Begrepet har blitt brukt av historikere for å beskrive hvordan felleskap av muslimer, kristne og jøder sameksisterte i middelalderens Spania.¹⁹³ Charles D. Stanton har argumentert for at toleransen på Sicilia var som følge av nødvendighet. Roger I var en kristen fyrste, der fremste mål var å herske over et kristent grevskap. Et muslimsk opprør i 1092 kan ha fått Roger til å øke mengden kristne som bosatte seg på Sicilia. Stanton mener at Roger nå så utfordringen ved å herske over en muslimsk majoritetsbefolkning.¹⁹⁴ Roger vant stor prestisje for sin (gjen)erobring av Sicilia. En konsekvens av dette var at han ble utnevnt som pavelig legat i 1098, samt en sikring om at grevskapet skulle gå i arv. Roger hadde en særegen kontroll over kirken på Sicilia, en tradisjon som vedvarte til rundt 1194. Han fikk tilsendt prester og munk

---

¹⁹⁰ Foerster, 2013: 3, 12.

¹⁹¹ Reynolds, 2002: 298-299.

¹⁹² Jameson, 1938: 6.

¹⁹³ Stanton, 2010: 113-115.

¹⁹⁴ Ibid: 11-13.

fra Normandie og Italia. Disse geistlige tok posisjoner i den nye kirkeprovinsen på Sicilia, og fikk over tid en større rolle i kongedømmets styre.¹⁹⁵

Fra tidlig på 1100-tallet bosatte en stor gruppe kristne immigranter seg i et belte øst på Sicilia.¹⁹⁶ Dette «beltet» kan ha adskilt de ulike befolkningsgruppene ytterligere. På grunn av den gradvise fraflyttingen av muslimer og det bitre forholdet mellom dem og de kristne immigrantene, ble storparten av den muslimske befolkningen boende i den vestlige delen av øya. Metcalfe mener at konflikten mellom gruppene førte til at muslimer sjelden dro til østlige delene eller samhandlet med andre i kongedømmet.¹⁹⁷ Det var altså stort sett fiendskap mellom de latinske immigrantene og Sicilias muslimske befolkning.¹⁹⁸ Man kan trekke en sammenligning til de kristne kongedømmene i Spania, hvor franske innvandrere hadde lav forståelse for et samfunn hvor kristne og muslimer levde side om side.¹⁹⁹ Den latinske immigrasjonen kan altså ha dempet den kulturelle integrasjonen blant muslimske innbyggere, som følte seg utstøtt fra resten av kongedømmet. Fra og med 1150 skjedde en gradvis endring i kongedømmets forvaltning, der latinske kristne erstattet personer med muslimsk eller gresk opphav.²⁰⁰ Det bidro over tid til at kongene var mindre avhengig av disse gruppene. Fra omtrent 1189 kunne de ulike latinske immigrantene utøve makt/vold ovenfor muslimene, i større grad enn før.²⁰¹

Alex Metcalfe mener at man kan tale om en glidende overgang mellom arabisktalende muslimer og kristne, som kom av at mange kristne talte arabisk. Deres utseende var tilnærmet lik etter århundrer med ekteskap på tvers av religionen. Etersom situasjonen for muslimer ble verre kan både økt beskyttelse og økonomiske intensiver ha fremdrevet et gradvis skifte i identitet. Det kan forklare den noe uklare overgangen fra en muslimsk til kristen befolkning mellom 1100 og 1200. Fra starten av 1200-tallet, og særlig etter opprøret i 1220, kan denne prosessen ha økt som følge av at det å være muslimsk ikke lenger var forbundet med å være sicilianer. Det kan derfor ha blitt et økt press for å innta latinske normer og språk for å distansere seg ytterligere, noe som bidrar til å forklare den latinske dominansen på 1200-tallet.²⁰² Selv mot slutten av 1200-tallet har man eksempler på sicilianere med arabiske

---

¹⁹⁵Jameson, 1938: 4.

¹⁹⁶ G.A. Loud, 2002: 291.

¹⁹⁷ Ibid: 292.

¹⁹⁸ Metcalfe, 2003 184-185.

¹⁹⁹ Angus MacKay, *Spain in the Middle Ages, From Frontier To Empire, 1000-1500*, Hampshire, 1977: 20-25.

²⁰⁰ Ibid: 182.

²⁰¹ Ibid: 181.

²⁰² G. A. Loud, 2002: 315-316.

etternavn.²⁰³ Jeremy Johns har på den annen side argumentert for at skiftet i kultur hovedsakelig skyldtes at muslimer emigrerte fra Sicilia, noe som også forklarer den synkende befolkningen. Johns mener overgangen til en latinsk befolkning skyldtes latinsk innvandring og arabiserte greske kristne som etter den normanniske erobringen begynte å praktisere mer åpenlyst.²⁰⁴

Det kunne være flere kulturelle likhetstrekk mellom arabisktalende kristne og Sicilias muslimer. Kirker og moskeer kunne ligne svært på hverandre og det samme gjaldt befolkningen. Kristne riter kunne bli utført på arabisk og de fleste på Sicilia snakket to til tre språk. Det var tilfeller av at sicilianske muslimer utga seg for å være arabisk-talende kristne for å unngå forfølgelser. Det er mulig at overgangen til en kristen monokultur ble maskert av at de språklige og kulturelle forskjellene mellom muslimer og kristne var små til å begynne med.²⁰⁵

Den latinske kirken prøvde på ingen måte å være misjonerende ovenfor muslimene. Flynn White mener imidlertid at dette heller kan ha hjulpet på konverteringen. Slik jeg kjenner det er det først og fremst snakk om konvertering blant de bredere lag av befolkningen, fremfor den øvre eliten, hvor vi i alle fall kjenner til flere eksempler av konvertering. Til tross for at den latinske kirken unnlot å misjonere, utelater ikke den greske kirken. Det var også andre grunner, som lettere skatteytelser og mindre fare for forfølgelse, noe som ble mer sannsynlig utover 1100 og 1200-tallet.²⁰⁶ Metcalfe påpeker at kongedømmets toleransepolitikk som tillot ulike grupper å styre seg selv, kan ha bidratt til at muslimene beholdt sin identitet.²⁰⁷

Metcalfe deler den muslimske befolkningen i tre grupper. De som konverterte inn i samfunnet, for å tilegne seg makt, og de som ble hardere i troen og til slutt utviklet seg til opprørerne i innlandet. De gjenstående falt et sted i mellom de to posisjonene. Etter Roger IIs død økte presset for å konvertere. Da gjennom økonomiske fordeler knyttet til å slippe ekstra beskatning. Ironisk nok var det tidligere eks-muslimer som fikk ansvaret for å samle denne skatten.²⁰⁸

Rowley viser til eksempler av konvertering blant bredere lag av befolkningen, blant annet ved Monreale godsene. Fra denne regionen har man eksempler på fedre som har arabiske navn og sønner med kristne navn. Man har flere eksempler av konvertering blant eliten rundt

---

²⁰³ Metcalfe, 2003: 186-187.

²⁰⁴ Jeremy Johns.

²⁰⁵ G. A. Loud, 2002: 315-316.

²⁰⁶ Jeremy Johns.

²⁰⁷ Metcalfe, 2003: 177.

²⁰⁸ Ibid: 180

kongenes hoff. Man har også eksempler av at latinske godsherrer ga barna sine greske eller arabiske navn hvis de levde i områder som var dominert av en annen kulturell gruppe.²⁰⁹

Houbert Houben mener grensene for religiøs toleranse på Sicilia undergikk store forandringer mellom det ellefte og trettende århundre. Kongene var tolerante ovenfor muslimene så lenge de var nyttige for kongedømmet. Dette ble tydeliggjort etter presset fra latinskristne immigranter ble større. Konger som Roger II og Fredrik II hadde utvilsomt en viss admirasjon og praktisk interesse for den arabiske kulturen, men slik vi så med Fredrik var ikke det nok til å forhindre en massiv utsending av muslimer. I Vilhelm IIs regjeringstid var den arabiske kulturen fortsatt en del av kongedømmet, men prosjekter som Monrealepalasset viser et tydelig steg mot å presentere seg selv som et kristent kongedømme.²¹⁰

4.3.3 Palermo – et siciliansk rikssentrum

Roger I hadde sin sentralforvaltning i Calabria, men Roger II vokste opp i Palermo og utbygde sin riksførelse der.²¹¹ Slik vi så i underkapittel 3.3.2, kan også myten om Palermos rolle som sete for de sicilianske kongene ha bidratt til å styrke byens plass som sentrum for kongemakten. Mendola og Alio beskriver byen som Fredrik IIs uoffisielle senter for hele hans storrike.²¹² Etter Karls erobring av kongedømmet mistet byen sin tidligere posisjon som rikssentrum, noe som ser ut til å ha skapt harme hos den sicilianske øvrigheten. Det er da også fra Palermo at den sicilianske vesper ble igangsatt og senere organisert. Parlamentsfanen fra 1282 gjenspeiler også Palermos viktige rolle ved at det røde i fanen symboliserer byen. Palermos rolle i den aktuelle perioden kan altså ha vært som et middelaldersk rikssentrum. Det er i tråd med Hastings påstand om at London var en nasjonsfremmende faktor i en engelsk nasjonsprosess. Byen var verken hovedsete for kongene, eller tilhørte en spesifikk etnisk gruppe, men den utviklet tidlig en egen identitet, noe som bidro til å gjøre den til et samlepunkt for hele landet. Det er problematisk å bruke hovedstadsbegrepet i middelalderen, men Hastings påpeker at byen i praksis kan ha utfyllt en slik rolle.²¹³ Uavhengig av hvilken betegnelse man bruker vil jeg konkludere med at Palermo hadde en sentral rolle for politisk og kulturell integrasjon mellom 1105 og 1302.

---

²⁰⁹ Rowley, 2009: 203.

²¹⁰ G. A Loud, 2002: 338-339.

²¹¹ Wieruszowski, 1963: 51-53.

²¹² Mendola og Alio, 2013: 192.

²¹³ Hastings, 1997: 40.

4.3.4 Krigføring og ytre press

Slik vi så i kapittel 2 kan faren ved en ytre fiende føre til sterkere samhold blant etniske grupper, som igjen kan styrke nasjonsprosessen. For Sicilias tilfelle er det imidlertid mulig at en slik effekt av krigføring ble begrenset på grunn av at de ulike etniske gruppene stort sett kjempet adskilt. I den normanniske perioden (1105-1194) besto hæren hovedsakelig av muslimer, mens flåten var dominert av menn fra den greske befolkningen. Det store antallet av muslimer i hæren kan ha ført til at de sicilianske kongene var mindre avhengig av støtte fra kristne vasaller, noe som bidro til å styrke kongens makt. Mange muslimer hadde kjempet på normannernes side og derav sikret sin egen status og velstand i tiden etter erobringen.²¹⁴ Kongene var først og fremst opptatt av sjøkamper mot greske og muslimske territorier, noe som innebar at de prioriterte flåten ovenfor den landbundne hæren. Tjeneste som ridder på hest var ikke begrenset til en sosial elite, men skal ha vært åpen for ulike sosiale klasser. En kongelig politikk av slottsbygging og forvaltning ser ikke ut til å ha oppstått før det ble innført av Fredrik II, noe som tyder på at normannerne på Sicilia ikke bygde ut et nettverk av festninger, slik normannerne i England hadde gjort.

Som vi har sett var flåten kongedømmets viktigste militære ressurs og sikret rikets velstand og forsvar mot fiender.²¹⁵ Donald Matthews mener at de fleste innbyggerne i kongedømmet var kjent med behovet for en sterk forsvarsordning til sjøs, på grunn av den lange kystlinjen. Det virker til å ha vært et system av vaktårn langs kysten i tilfelle av angrep fra sjøen. Dette ansvaret ser ut til å ha vært fordelt over på kongelige vasaller, både verdslige og geistlige. Tjeneste i flåten var reservert for menn uten spesielle rettigheter, mens lederne i flåten nøt en opphøyet status. Flåten kostet mye av kongedømmets ressurser, men denne byrden kan ha vært akseptert som en nødvendighet av befolkningen. I forkant av tokt eller større angrep var det forventet av innbyggerne at store verdier ville bli plyndret, noe som ser ut til å ha dekket mye av kostnadene knyttet til opprettholdelsen av flåten. Bruken av flåten ble dermed møtt med begeistring blant undersåttene, i motsetning til å være oppfattet som en byrde.²¹⁶

På 1100-tallet kjempet sicilianerne mot både indre og ytre fiender av kongedømmet. Roger II og Vilhelm I kjempet mot opprørske baroner i Italia, som tidvis allierte seg med enten papedømmet, den tysk-romerske keiseren eller keiseren i Bysants. Det kan tenkes at sicilianerne utviklet et sterkere samhold, som resultat av disse konfliktene, men det er ikke noe grunnlag i litteraturen for å bekrefte en slik påstand. De tyske erobrerne som bosatte seg som

---

²¹⁴ G.A Loud, XXX: 295.

²¹⁵ Rowley, 2009: 188-189.

²¹⁶ Matthews, 1992: 254-262.

følge av den tysk-romerske keiser Henrik VI erobring av Sicilia, ser først ut til å ha vært mislikt blant sicilianerne. Denne gruppen ble imidlertid en del av felleskapet i Fredrik IIs styringstid og virker til å ha vært en prominent gruppe i tiden før vesperopprøret. Slik vi så i underkapittel 3.4, kan vesperopprøret ha styrket sicilianernes samhold, men jeg vil påpeke at opprørets styrke og organisering viser at sicilianerne allerede var samlet i et felleskap, delvis på grunn av Karls undertrykking av sicilianerne.

4.4 Geografi

Slik vi så innledningsvis mener Norwich at Sicilias geografiske plassering i Middelhavet kan forklare fraværet av en nasjonal identitet på Sicilia. Til forskjell fra de geografiske faktorer som kan ha forhindret utviklingen av nasjonal identitet kan det også argumenteres for at Sicilias geografiske forutsetninger kan ha fremmet nasjonsprosessen. John Watts påpeker at små enheter som Sicilia og England lot seg lettere integrere enn større enheter som Frankrike og Tyskland. At begge var omringet av hav er en tilleggsfaktor her, men det kan som i Sicilias tilfelle innebære mye kontakt med omverdenen. Som en forhindrende faktor legger Watts til at Sicilias indre geografi var et hinder for integrering.²¹⁷ Dette ser man fra rundt slutten av 1100-tallet hvor muslimske opprørere bosetter seg i deler av det indre fjellandskapet, noe som kan ha forhindret integrering blant deler av den muslimske befolkningen. Donald Matthews mener kongedømmet skilte seg fra andre enheter ved at det hadde et klart definert territorium innen 1156. Den nordlige grensen besto av svært ulendt terreng og var smalt. Dette innebar at kongedømmet var mindre avhengig av territoriell ekspansjon.²¹⁸

Det kan også argumenteres for at kongedømmet Sicilia var i en svært utsatt posisjon blant de politiske enhetene i regionen. I takt med korstogene og styrkelsen av den vestlige kristenheten var de muslimske landene i sør blitt en mindre fare enn før tusenårsskiftet. De tre store utfordrerne var pavedømmet, det tysk-romerske keiserdømmet og det bysantinske riket, hvor de to førstnevnte var den største hindringen. For keiseren var Roger II en tyrann en som sto imot keiseren og hans rettmessige land i Italia. For kirken var han en som brøt kirkens rettigheter. Det nye kongedømmet skapte misnøye blant begge keiserrikene fordi det tok land som begge så på som sitt. Det gjaldt også for pavedømmet. Den nye inntrengeren var nesten tilstrekkelig til å få dem til å samarbeide, noe de til en viss grad gjorde.²¹⁹

---

²¹⁷ John Watts, *The Making of Polities, Europe, 1300-1500*, Cambridge, 2009: 79.

²¹⁸ Matthews, 1992: 255.

²¹⁹ Wieruszowski, 1963: 59-60.

4.5 Avslutning

Kongedømmets forvaltning koblet med en sterk kongemakt sikret politisk og kulturell integrasjon under kongene Roger II, Vilhelm I, Vilhelm II og Fredrik II. Denne funksjonen var imidlertid avhengig av sterke konger for å overleve. Andre faktorer som kan ha bidratt i å fremme nasjonsprosessen var Sicilias velstand, samt kompakte geografiske form. Sicilias posisjon også ha vært et hinder for nasjonsprosessen, ettersom pavedømmet og det tysk-romerske riket nektet å oppgi forsøk på å gjenvinne Italia fra normannerne. Disse konfliktene kan igjen ha styrket det sicilianske felleskapet og særlig i perioden 1266-1282 når sicilianerne var underlagt erobreren Karl av Anjou.

5. Konklusjon

Som det blir påpekt i underkapittel 3.3.1 ble sicilianerne beskrevet som et eget folk av personer utenfor kongedømmet. Det gikk forut for den kulturelle ensrettingen på 1200-tallet, noe som understreker at ulike religiøse bakgrunn ikke utelukket et felles navn på befolkningen. Ved utbruddet av vesperopprøret er det mer klart at sicilianerne anså seg som et folk, ettersom de tydelig skilte mellom sine egne og den franske befolkningen på Sicilia. Hendelsen hvor sicilianerne søkte støtte hos Peter III underbygger denne påstanden ved at budbringerne talte på vegne av folket på Sicilia. Sicilianerne manglet tradisjonelle opphavsmyster om sin egen opprinnelse, men myter om kongedømmet og dets rolle som den samlende makten i regionen kan ha fylt en lik funksjon. Den sicilianske kulturen var en blanding av de ulike kulturelle gruppene på øya, noe som ble brukt av de sicilianske kongene for å vise samhold innad. Selv om deler av befolkningen levde adskilt, da særlig latinske immigranter og muslimske opprørere, er det mye som tyder på at deler av befolkningen delte en felles kultur hvor man tilegnet seg kulturelle særtrekk fra de man hadde rundt seg. Fredrik IIs hoffkultur bygde på et folkemålsbasert skriftspråk og selv om man har få eksempler av annen bruk, støtter det opp om at sicilianerne gikk mot en egen kulturell identitet i løpet av 1200-tallet.

Mot slutten av 1200-tallet seiret den latinske kulturen, men som vi så i underkapittel 3.4 var sicilianerne bevisst på sin egenart ovenfor de franske immigrantene. Den sicilianske fanen fra 1282 viste bruk av Sicilias historiske symbolikk og myter, og vektla noen sentrale egenskaper ved territoriet. Sicilia på 1100-tallet kunne skilte med felles lover og sedvaner og viste en særegen toleranse ovenfor innbyggerne. Etter som befolkningen ble kulturelt ensrettet forsvant denne typen lovgivning, men ble på andre måter opprettholdt av Fredrik II. Mot slutten av 1200-tallet har mye av dette forsvunnet og baronene sikret sine rettigheter på bekostning av de bredere lagene av befolkningen. Religiøse konflikter mellom 1150-1225 viser at deler av befolkningen ikke tilhørte felleskapet i samme grad, som vi har sett gjaldt de latinske immigrantene. Denne gruppen ble imidlertid knyttet sterkere til kongemakten i Fredriks IIs regjeringstid, noe som gir utslag i det senere vesperopprøret.

Det var enkelte faktorer som hindret en nasjonsprosess på Sicilia i høymiddelalderen. Kongedømmets plassering i middelhavsområdet, innebar at kongedømmet var utsatt for press fra pavedømmet, den tysk-romerske keisermakten og det bysantinske riket. De geografiske forutsetningene kan også fremme nasjonsprosessen ved at Sicilia var en mer kompakt enhet og rik på ressurser, som kunne styrke kongedømmet. Jeg vil også påpeke at kongedømmets flerkulturelle befolkning ga kongene fordeler både økonomisk og ovenfor det kristne

aristokratiet, men det førte til sosial uro i befolkningen, som igjen hindret utviklingen av en egen identitet blant sicilianerne.

Det sterke kongedømmet fremmet veksten av felleskap, men var avhengig av sterke og dyktige konger for å sikre både den indre og ytre stabiliteten. Det samme kan sies om kongenes rolle i å binde de ulike etnisitetene sammen innenfor ett rike. Til tross for at man bør være varsom med å tillegge enkeltpersoner som den viktigste årsaken bak historiske hendelser, vil jeg hevde at særlig Roger IIs politikk ved utformingen av kongedømmet, la grunnlaget for en siciliansk nasjon. Resultatet av denne politikken får sitt uttrykk i den sicilianske vesper. Man bør også kunne fastslå at Fredrik II forhindret at kongemakten fragmenterte i første halvdel av 1200-tallet.

Kongenes sentrale rolle kan underbygges med deres sterke maktbruk, som var grunnlaget for den effektive forvaltningen og beskyttelsen av rikets mangfoldige befolkning. Det kan tilføyes at velstanden på 1100 og 1200-tallet sikret kongedømmets stabilitet i disse periodene, men tapet av velstanden la opp for en svakere forsvarsevne i siste halvdel av perioden. Man bør heller ikke undervurdere betydningen av Palermo som et samlende rikssentrum for kongedømmet, og byens sentrale rolle som sentrum for vesperopprøret. Susan Reynolds påstand om at politiske enheter var den fremste årsaken til utviklingen av nasjoner i middelalderen, ser altså til å stemme godt med høymiddelalderens Sicilia. Det tok lang tid før det verdslige aristokratiet samlet seg rundt kongemakten. De handlet ofte ut fra egne interesser, men i løpet av 1200-tallet ser man en økt tilknytning til kongemakten. Det kan forklares med at aristokratiet ønsket sterkere innflytelse på kongedømmet, da et selvstendig Sicilia med en egen konge kan ha vært den beste løsningen også ut fra deres egne interesser.

Slik jeg har vist i kapittel 3 oppfyller Sicilia i den normanniske perioden Smiths kriterium om felles lover og sedvaner blant innbyggerne. Jeg vil derfor konkludere med at det på Sicilia i den normanniske perioden eksisterte et felleskap under kongedømmet med felles navn, kultur og lover, men dette felleskapet bygde ikke på noen etnisk likhet, men en riksfølelse tilknyttet kongedømmet. I løpet av 1200-tallet er det sterkere grunnlag for å tale om en siciliansk identitet, noe som kommer til uttrykk i den sicilianske vesper. Samholdet som kom til uttrykk i vesperopprøret var et resultat av ytre press, men var også på grunn av at Sicilia hadde vært et samlet kongedømme i nesten to hundre år.

Sicilia i høymiddelalderen viser altså hvordan et flerkulturelt felleskap kunne samles av felles lover og et effektivt styre, noe som la grunnlag for en nasjonal identitet på 1200-tallet. Jeg vil peke på at den høye graden av skriftlighet på Sicilia var en viktig del av nasjonsprosessen selv om den til å begynne med ikke var basert på et folkemålsbasert

skriftspråk. Latin, gresk og arabisk kan alle ha utfylt denne rollen og som vi så i underkapittel 4.2.2 kan dette ha vært en aktiv politikk fra kongenes side for å vise støtte til de ulike kulturelle gruppene innenfor kongedømmet.

Slik jeg redegjorde for i kapittel 2 kan nasjonen ses på som en prosess som sjeldent har en lineær utvikling, men er et resultat av historiske vilkår. Faktorene beskrevet ovenfor viser hvordan nasjonsprosessen på Sicilia gikk mot både større og mindre grad av å være en nasjon. Det er dermed mulig å tenke seg til hva som kunne inntruffet hvis en dyktig konge hadde overtatt etter Fredrik II og om det kunne ført til et sterkere siciliansk kongedømme i seinmiddelalderen og tidlig moderne tid.

Smith og Reynolds peker på at en nasjonsprosess kunne gå i bølger, stige å falle, og er ikke nødvendigvis lineær. At det ikke utviklet seg en siciliansk nasjon i seinmiddelalder og tidlig moderne tid er altså ikke et argument mot at Sicilia kunne ha trekk av å være en nasjon og ha et nasjonalt felleskap i høymiddelalderen. Det kan knyttes til Norman Davies poeng om at fortidens politiske enheter har blitt oversett i den historiske forskningen. Jeg vil påpeke at Smiths ensidige vektlegging av én etnisitet som utgangspunkt for alle nasjoner ikke fullstendig fanger opp det særegne ved Sicilia, hvor en flerkultur kan gi inntrykk av at det mangler en egen nasjon. Det er altså etter min mening langt mer treffende å påstå at sicilianerne delte en riksfølelse også før de ble kulturelt ensrettet. En siciliansk identitet går altså forut for modernistenes påstand om at slike felleskap ikke eksisterte i eldre tid. Jeg vil konkludere med at man på 1100-tallet kan tale om en flerkulturell siciliansk nasjon knyttet sammen av kongedømmet og en felles lovgivning, samt en begrenset felles flerkultur. Mens man på 1200-tallet kan tale om en siciliansk nasjon bygd på en nasjonal identitet av sicilianerne som et eget folk.

Litteratur

Abulafia, David: «*The crown and the economy under Roger II and his successors*», *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 37, 1983.

«*Frederick II, a medieval emperor*», London, 1988.

Baeli, Rino: Det Sicilianske flagget – Trinacria, hentet fra http://www.palermoweb.com/cittadelsole/sicilytour/la_bandiera_siciliana.htm, sist aksessert 8.3.17.

Blockmans, Wim, & Hoppenbrouwers, Peter: «*Introduction to medieval Europe, 300–1550*», Cornwall, 2007

Burkhardt, Stefan, & Foerster, Thomas: «*Norman tradition and transcultural heritage, exchange of cultures in the Norman peripheries of medieval Europe*», 2013.

Davies, Norman: «*Vanished kingdoms, the history of half-forgotten Europe*», London, 2011.

Dunbabin, Jean: «*The French in the kingdom of Sicily 1266–1305*», Cambridge, 2011.

Hastings, Adrian: «*The construction of nationhood*», New York, 1997.

Hermanson, Lars: «*Bärande bånd – vänskap, kärlek och bröderskap i det medeltida Nordeuropa ca. 1000–1200*», Lund, 2009

Hirschi, Caspar: «*The origins of nationalism: an alternative history from ancient Rome to early modern Germany*», Cambridge, 2012.

Houben, Hubert: «*Roger II of Sicily, a ruler between east and west*», New York, 2002.

Jameson, Evelyn: «*The Sicilian Norman kingdom in the mind of Anglo-Norman contemporaries*», Annual Italian Lecture of the British Academy, 1938.

Johns, Jeremy: «*The Greek church and the conversion of muslims in Norman Sicily*», Oxford, 1995.

«*Arabic administration in Norman Sicily, the royal Diwan*», Cambridge, 2002.

Kaldal, Ingar: «*Frå sosialhistorie til nyare kulturhistorie*», Fagernes, 2009.

Kantorowicz, Ernst H.: «*Pro patria mori in medieval political thought*», *The American Historical Review*, Vol. 56, No. 3, 1951.

Loud, G.A., & Metcalfe, Alex: «*The society of Norman Italy*», Boston, 2002.

MacKay, Angus: «*Spain in the middle ages, from frontier to empire, 1000–1500*», Hampshire, 1977.

Mallette, Karla: «*The Kingdom of Sicily 1100–1250*», 2005.

Marongiu, Antonio: «*A model state in the middle ages: the Norman and Swabian kingdom of Sicily*», *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 6, No. 3, 1964.

Matthew, Donald: «*The Norman kingdom of Sicily*», Cambridge, 1992.

Mendola, Julius, & Alio, Jacqueline: «*The peoples of Sicily, a multicultural legacy*», New York, 2013.

Metcalfe, Alex: «*Muslims and Christians in Norman Sicily, Arabic speakers and the end of Islam*», New York, 2003.

Moseng, Ole Georg; Opsahl, Erik; Pettersen, Gunnar I., & Sandmo, Erling: «*Norsk Historie I, 750–1537*», Oslo, 1999.

«*Norsk historie II, 1537–1814*», Oslo, 2003.

Norwich, John Julius: «*The Normans in Sicily, the magnificent story of the other Norman conquest*», England, 1992.

«*Sicily, a short history from the ancient Greeks to Cosa Nostra*», Great Britain, 2015.

Opsahl, Erik: «*Nasjonal identitet i middelalderen?*», Bohusläns museum rapport, 2012.

«*Danskhed*», *Historisk Tidsskrift*, Bind 116, Hefte 2, København, 2016.

Reynolds, Susan: «*Kingdom and communities in western Europe 900–1300*», New York, 2002.

«*The idea of the nation as a political community*», gjengitt i Scales Len, Zimmer Oliver. (Red.), «*Power and the Nation in European History*», Cambridge, 2005.

Roshwald, Aviel: «*The endurance of nationalism, ancient roots and modern dilemmas*», Cambridge, 2006.

Rowley, Trevor: «*The Normans*», Glouchestershire, 2009.

Runciman, Steven: «*The Sicilian Vespers*», New York, (1958) 2016.

Smith, Anthony D.: «*Nationalism, theory, ideology, history*». Andre utgave, Cambridge, 2010.

«*When is a nation?*» *Geopolitics*, Vol. 7, No. 2, 2005.

«*Chosen peoples, sacred sources of national identity*». New York. 2003

«*The antiquity of nations*», Cambridge, 2004.

Stanton, Charles D.: «*Roger de Hauteville, emir of Sicily*», *Mediterranean Historical Review*, Vol. 25, No. 2, 2010.

Takayama, Hiroshi: «*The great administrative officials of the Norman kingdom of Sicily*», *Papers of the British School at Rome*, Vol. 58, 1990.

Tilly, Charles: «*Coercion, capital, and European states, AD 990–1990*», 1990.

«*War making and state making as organized crime*», Cambridge, 1985.

Ukjent forfatter: Parlamentets historie, hentet fra <https://sites.google.com/site/ilparlamento02/>

[storia-del-parlamento](#) sist aksessert 8.3.17.

Utdanningsdirektoratet: 2009.

Warren, W.L.: «*The myth of Norman administrative efficiency*», Transactions of the Royal Historical Society, Vol 34, 1984.

Watts, John: «*The making of polities, Europe, 1300–1500*», Cambridge, 2009.

Webster, Bruce: «*Medieval Scotland, the making of an identity*», Eastbourne, 1998.

White, Lynn Jr.: «*The Byzantization of Sicily*», The American Historical Review, Vol. 42, No. 1, 1936.

Wieruszowski, Helene: «*Roger II of Sicily, rex-tyrannus, in twelfth-century political thought*», Speculum, Vol. 38, 1963.